

TARTU ÜLIKOOL

ÕIGUSKAITSEVAHENDID EUROOPAS

LOENGUD

Jaanika Erne

Tartu Ülikool

ÕIGUSKAITSEVAHENDID EUROOPAS

LOENGUD

Jaanika Erne

Tartu 2010

ÕIGUSKAITSEVAHENDID EUROOPAS

2009/2010 õa kevadsemester, Tartu

Maht: 4 AP (6 ECTS)

Vastutav õppejõud: Jaanika Erne, LL.M., M.A., M.A.

Läbiviija: Jaanika Erne, LL.M., M.A., M.A.

Sihtgrupp: Bakalaureuseõppe üliõpilased

Sisu lühikirjeldus: Antakse eriteadmised EL-s füüsiliste ja juriidiliste isikute, sealhulgas liikmesriikide, õiguste tagamiseks kättesaadavatest õiguskaitsevahenditest ja nende kasutamisest, EL õiguse rakendamisest kohtute ja kohtueelsete menetlejate poolt, kaebvõimalustest EL õiguse ja selle rikkumise peale, hagidest Euroopa Kohtusse ning Euroopa Kohtu ja Euroopa Komisjoni koostööst Eesti kohtute ja kohtueelsete menetlejatega, kehtivast menetluskorrast Euroopa Kohtus ja komisjonis. Üliõpilane teab, kuidas koostada ja esitada erinevaid hagsid, kaebusi ja muid nõudeid EL kohtutele ja kohtuvälistele menetlejatele.

Loengute ja seminaride kava:

1. Sissejuhatus õppeainesse. (2L)
2. Hagid Euroopa Liidu Kohtus. (2S)
3. Muud nõuded Euroopa Liidu Kohtus. (2S)

KONTROLLTÖÖ I

4. Liikmesriigi kohtud kui Euroopa Liidu kohtud. (2S)
5. Menetlus Euroopa Liidu Kohtus. (2S)
6. Lepinguliste kohustuste rikkumise menetlus. (2S)
7. *Kohtuasja ettekanded*. Lepinguliste kohustuste rikkumise menetlus. (2S)
8. Konkurentsimenetlus. Keelatud kokkulepped. (2S)
9. *Kohtuasja ettekanded*. Konkurentsimenetlus. Keelatud kokkulepped. (2S)
10. Konkurentsimenetlus. Riigiabi. (2S)
11. Kohtuasja ettekanded. Konkurentsimenetlus. Riigiabi. (2S)
12. Euroopa Liidu õiguse täitmine. (2S)

KONTROLLTÖÖ II

13. Kohtuasja ettekanded. Euroopa Liidu õiguse täitmine. (2S)
14. Põhiõiguste kohtulik kaitse Euroopas. (2S)
15. Lisavõimalused lahendada vaidlusi kohtuväliselt. (2S)
16. *Repetitorium*. (2S)

Õppeaine lõpeb eksamiga.

Kohustuslikud õppematerjalid

1. Loengukonspekt (e-õpikeskkonnas).
2. Õiguskaitsevahendid Euroopas. Seminariülesanded. 2010, selles viidatud kirjandus.
3. Valik Euroopa Kohtu kohtulahendeid.
4. Euroopa Liidu toimimise leping.
5. Euroopa Liidu leping.
6. Euroopa Liidu Kohtu põhikiri.
7. Euroopa Liidu Kohtu ja üldkohtu kodukord.
8. Nõukogu 2. novembri 2004. a otsus, millega asutatakse Euroopa Liidu avaliku teenistuse kohus.
9. Juhend menetlusosaliste esindajatele.
10. Praktilised juhised pooltele.

I TEEMA: EUROOPA LIIDU KOHTULIK STRUKTUUR. EUROOPA LIIDU KOHTU STRUKTUUR

Euroopa õigusruum. Erinevad riigiülesed režiimid Euroopas. Kohtud Euroopas. Euroopa Inimõiguste Kohus. Euroopa inimõiguste konventsiooni ja EL seos. Euroopa Liidu Kohus. Euroopa Kohus. Üldkohus. Euroopa Liidu Avaliku Teenistuse Kohus. Tööpõhimõtted. Euroopa Kohtu, üldkohtu ja avaliku teenistuse kohtu pädevused. Pädevuste piirangud. EL õiguse kohaldamine (formaalne ja sisuline kontroll liidu õiguse kohaldamisel). Tõlgendamine. Õiguse edasiarendamine. Liidu õiguse olemus ja allikad. Euroopa Liidu Kohtu kohtulahenditega loodud õigus. Liidu õiguse funktsionaalne konstitutsionaliseerimine Euroopa Liidu Kohtu poolt. Euroopa Komisjoni osa liidu õiguse kohaldamisel. Muud liidu õiguse üle järelevalve teostajad. Kontrollikoda. Ametite sisesed õiguskaitseabinõud. EL õiguse ja siseriikliku õiguse seosed.

1. EUROOPA KOHTULIK STRUKTUUR

a. Euroopa õigusruum

Euroopa õigusruumi kuuluvad lisaks EL liikmesriikidele ka teised Euroopa riigid. Euroopa riigid on ühinenud mitmete rahvusvaheliste riigiüleste organisatsioonidega. Mitmel sellisel rahvusvahelisel riigiüleisel organisatsioonil on vaidlusi lahendav(ad) organ(id). Rahvusvahelisi vaidlusi lahendatakse rahumeelsel teel ja jõu kasutamiseга. Õppeaine raames käsitletakse vaidluste rahumeelse lahendamise mooduseid. Et rahvusvaheliste vaidluste lahendamise instituut on välja kasvanud riikide praktikast, tutvustatakse vaidluste rahumeelse lahendamise süsteemi ÜRO põhikirja artikli 33 alusel, mis liigitab vaidluste rahumeelse lahendamise moodused järgmiselt: läbirääkimised, head teened, vahendus, uurimine, lepitus, kohtumenetlus, vahekohtumenetlus.

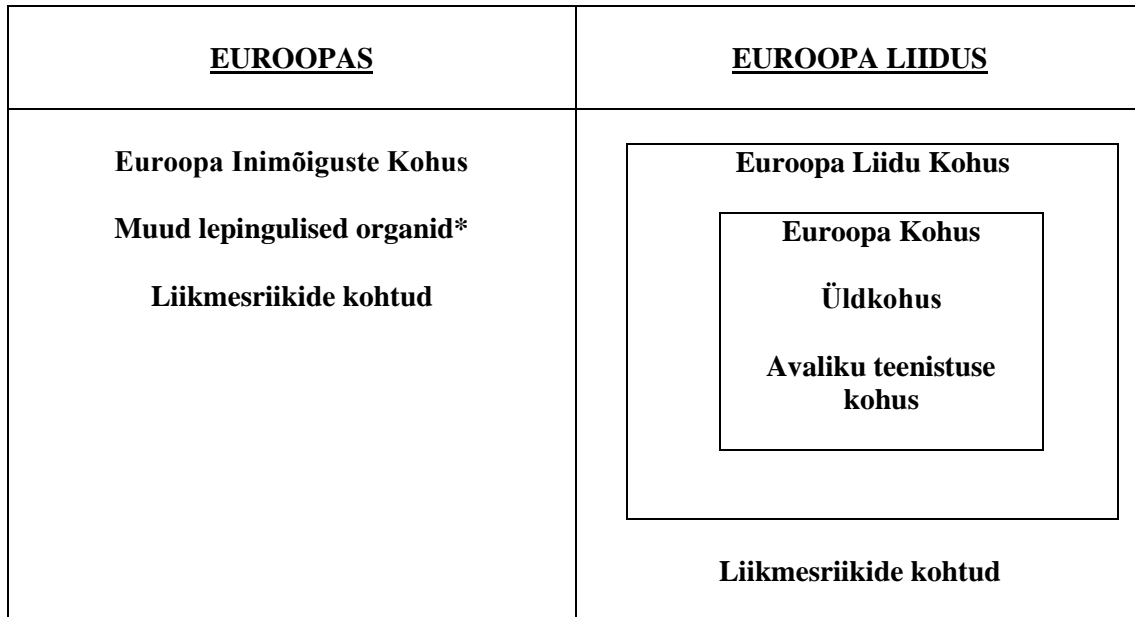
b. Erinevad riigiülesed režiimid Euroopas

Euroopas on mitu riigiülest režiimi. Õppeaines „Õiguskaitsevahendid Euroopas“ on neist olulisimad Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liit.

EUROOPA NÕUKOGU	EUROOPA LIIT
-----------------	--------------

Euroopa nõukogu raames on sõlmitud erinevaid rahvusvahelisi lepinguid. Üks selline rahvusvaheline leping on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, mille alusel tegutseb Euroopa Inimõiguste Kohus.

c. Kohtud Euroopas

***Muud lepingulised organid*:**

- **EFTA Kohus** – (*EFTA (European Free Trade Association) Court*). Asutatud 1994.a. Asukoht Luxembourg (alates 1996.a). Kohaldatav õigus: Euroopa Majanduspiirkonna leping ja selle protokollid, *EFTA* riikide vaheline leping järelevalveasutuste ja kohtu asutamise kohta ning selle protokollid, Euroopa Majanduspiirkonna (*EMP*) lepingust tuletatud õigus. Liikmesriigid: Island, Liechtenstein ja Norra. Pädevus: *EMP* õiguse tõlgendamine ja kohaldamine lepinguosaliste riikide vahel, *EFTA* järelevalveasutuse ja lepinguosaliste riikide vahel, *EFTA* järelevalveasutuse ja tema otsuse adressaadi või otsusega otseselt ja isiklikult puudutatud isiku vahel. Siseriiklike kohtunike taotlused *EMP* lepingu tõlgendamise kohta arvamuse saamiseks. Koosseis: 3 kohtunikku: 1 kohtunik iga liikmesriigi kohta. Veebisait: <<http://www.eftacourt.int>>.

- **Beneluxi Kohus** (*Benelux Court of Justice*). Asukoht Brüssel. Tegevuse alus: 1960.a Beneluxi leping. Liikmesriigid: Belgia, Luksemburg ja Holland. Pädevus: lepinguosaliste riikide vaheliste vaidluste lahendamine eelotsustus- ja haldusmenetlustes. Veebisait: <<http://www.courbeneluxhof.info>>.

- **Alaline Vahekohus** – *PCA (Permanent Court of Arbitration)*. Tegevuse alus: 1899.a ja 1907.a Haagi konventsioonid tülide rahumeelseks lahendamiseks. Alaline Vahekohus ei istu koos alaliselt, vaid iga vaidluse lahendamiseks moodustatakse uus kohtukoosseis, kes Alalise Vahekohtu puhul valitakse vahekohtu nimekirjast. Vahekohus ei olegi reeglina alaline institutsioon, vaid luuakse vastavalt vajadusele. Selle poolest erineb vahekohus kohtust. Veebisait: <<http://www.pca-cpa.org>>.

- **Rahvusvaheline Kohus** – *ICJ (International Court of Justice)*. I etapil **Alaline Rahvusvaheline Kohus** – *PCIJ (Permanent Court of International Justice)*. Asutatud 1921.a. Tegevuse alus: Haagi konventsioonide eeskujul loodud Alalise Rahvusvahelise Kohtu statuut. Olulisus: esmakordselt allutasid suveräänsed riigid end rahvusvahelise kohtu siduvatele otsustele. Peamine ülesanne oli suveräänsete riikide taotlusel õiguslike vaidluste lahendamine rahvusvahelise õiguse alusel.

26. juunil 1945.a allkirjastati San Franciscos ÜRO põhikiri ja Rahvusvahelise Kohtu statuut. 1946.a algas II etapp: **Rahvusvaheline Kohus**. Asukoht Haag, kuid vajadusel võivad kohtuistungid toimuda ka mujal. Tegevuse alus: Rahvusvahelise Kohtu statuut. Lisaks kohaldatav õigus: rahvusvahelised lepingud, rahvusvaheline tavaõigus, õiguse üldpõhimõtted, kohtuotsused ja tunnustatud õigusteadlaste seisukohad. Liikmesriigid: ÜRO liikmesriigid, kes on Rahvusvahelise Kohtu statuudi osapoolteks; riigid, kes ei ole ÜRO liikmesriigid, kuid on ühinenud Rahvusvahelise Kohtu statuudiga; muud riigid, kes on andnud ÜRO

poolt kehtestatud tingimustel kohturegistrisse hoiule deklaratsiooni, et tunnustavad Rahvusvahelisele Kohtule kohtualluvust kohustuslikuna, kui vaidlus tekib riigiga, kes on teinud samasuguse deklaratsiooni. Kohtualluvus tekib ka, kui riigid sõlmivad erikokkuleppe vaidluse esitamiseks Rahvusvahelisele Kohtule, riikide vahel on sõlmitud leping kohtualluvuse klausliga, mis sätestab, et lepinguosaliste riikide vahelised vaidlused lahendatakse Rahvusvahelises Kohtus. Eesti Vabariik on Rahvusvahelise Kohtu statuudi liige ja allutanud end Rahvusvahelise Kohtu kohtualluvusele Rahvusvahelise Kohtu statuudi artikli 36 lõike 2 alusel. Pädevus: riikide poolt Kohtule esitatud õiguslike vaidluste lahendamine kooskõlas rahvusvahelise õigusega (**kohtufunktsioon**) ja **soovituslike arvamuste** andmine õiguslikes küsimustes, mille esitamise õigus on viiel ÜRO peorganil ja ÜRO allasutusel. Kohtuotsused on siduvad, ei kuulu edasikaebamisele. Soovituslikud arvamused ei ole siduvad. **Kohtuvaidluse** osapoolteks saavad olla ainult riigid. Üksikisiku huvi esindab Rahvusvahelises Kohtus vajadusel teise riigi vastu üksnes riik. Veebisait: <<http://www.icj-cij.org>>.

- **Rahvusvaheline Mereõiguse Kohus** – *ITLOS (International Tribunal for the Law of Sea)*. Asutatud 1982.a. Asukoht Hamburg. Tegevuse alus: ÜRO mereõiguse konventsioon – *UNCLOS (United Nations Convention on the Law of the Sea)*, jõustus 1994.a. Pädevus: mereõiguse valdkonna vaidluste lahendamine, näiteks vaidlused mandrilava lepingute, kalastamise ja keskkonnakaitse küsimustes. Veebisait: <<http://www.itlos.org>>.

- **Maailma Kaubandusorganisatsiooni** – *WTO (World Trade Organization)* **vaidluste lahendamise organid. ad hoc paneel** (moodustatakse eraldi igaks vaidluseks) ja **alaline apellatsioonipaneel** (v.a Euroopa Kohus üldkohtu suhtes Euroopa Liidus, on tegemist ainsa rahvusvahelise apellatsioonikohtuga). Asukoht Genf. Maailma Kaubandusorganisatsioon asutati 14. aprilli 1994.a Marrakeši lepinguga, mis nägi ette ka apellatsiooniorani. Lepingu eesmärgiks oli tõhustada Üldise tolli ja kaubanduskokkuleppe – *GATT (General Agreement on Tariffs and Trade)* alusel toimivat multilateraalset kaubandussüsteemi. Maailma Kaubandusorganisatsiooni liikmeteks on riigid ja Euroopa Liit, kes on jurisdiktsiooni ja otsustega eelnevalt nõustunud. 1995. aastani ei olnud Maailma Kaubandusorganisatsiooni vaidluste lahendamise organite otsused siduvad. Nüüd on. Eesti on Maailma Kaubandusorganisatsiooni liige 13. novembrist 1999.a. Veebisait: <<http://www.wto.org>>.

- **Rahvusvaheline Kriminaalkohus** - *ICC (International Criminal Court)*. Tegevuse alus: 1998.a Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuut (Rooma statuut), jõustus 1. juulil 2002.a. Lisaks kohaldatav õigus: Rahvusvahelise Kriminaalkohtu protseduuri- ja tõendite esitamise reeglid, “Kuritegude elemendid”. Asukoht: Haag. Jurisdiktsioon füüsiliste isikute üle pärast statuudi jõustumist toime pandud rahvusvahelise õiguse vastaste tegude eest. Siseriiklike kohtuid abistav ja täiendav iseloom. Rahvusvaheline Kriminaalkohus asub tööle, kui riik ei suuda tagada õigusi õiglasele kohtumenetlusele ja tõhusale õiguskaitsevahendile. Üksikisiku rahvusvahelise vastutuse tekkimise alus on rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuudi artiklis 5: genotsiidi, inimsusevastase kuriteo, sõjakuriteo, agressiooni eest. Veebisait: <<http://www.un.org/law/icc>>.

- **Euroopa Inimõiguste Kohus** - *ECtHR (European Court of Human Rights)*, EIK. Tegevuse alus: 1950.a Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (EIÕKonv) (1950) ja selle protokollid. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni 11. lisaprotokolliga asutati alaline kohus, mis asendab Euroopa Inimõiguste Komisjoni (1954) ja Euroopa Inimõiguste Kohut (1959). 14. lisaprotokoll teeb võimalikuks EL inimõiguste konventsiooniga ühinemise. Asukoht: Strasbourg. Pädevus: lepinguosaliste **riikide** või **üksikisikute**, kes leiavad, et nende konventsioonijärgseid õigusi on rikutud kaebuste lahendamine. Eesti Vabariik ratifitseeris Euroopa inimõiguste konventsiooni 1996.a Sellest ajast on inimõiguste konventsioon Eesti õigussüsteemi osa. Veebisait: <<http://www.echr.coe.int>>.

Kokku on rahvusvahelisel tasandil umbes 100 organit, kellel on pädevus teha õiguslikke otsuseid.

d. Euroopa inimõiguste konventsiooni ja Euroopa Liidu seos

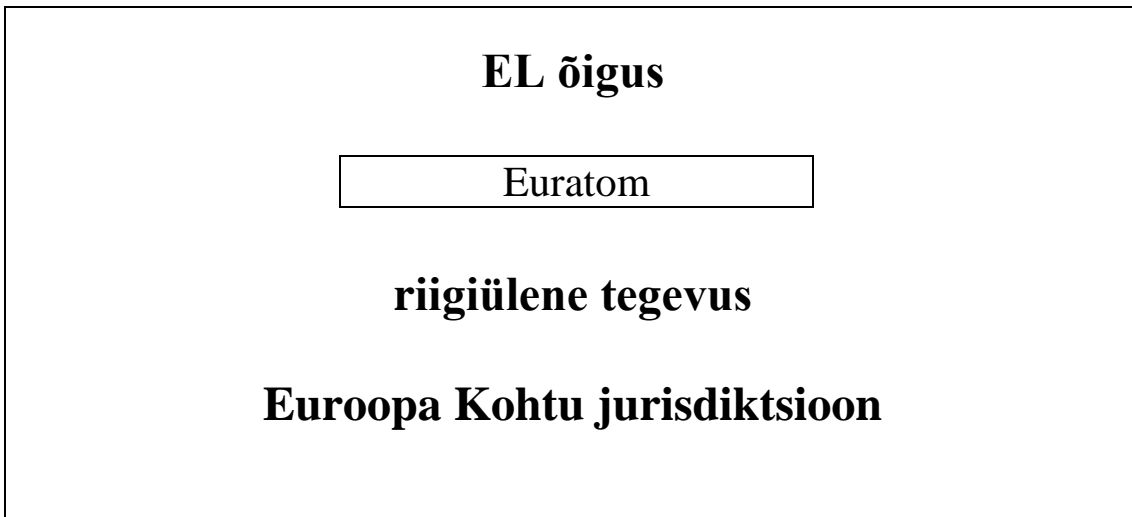
Euroopa inimõiguste konventsioon (EIÕKonv) on vastu võetud ühe Euroopa Nõukogu konventsioonina. Euroopa Nõukogu ja EL on eraldiseisvad ning teineteisest formaalselt sõltumatud rahvusvahelised organisatsioonid. EIÕKonv alusel on asutatud iseseisev inimõiguste kohus – Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK). EL-s on eraldi kohus – Euroopa Liidu Kohus.

EL ei ole EIÕKonv liige, ent kõik EL liikmesriigid on EIÕKonv ratifitseerinud. Seega on EL liikmesriigid mõlema süsteemi liikmed.

Osa mõlema süsteemi liikmeks olevate riikide õigusest moodustab EIÕKonv ja osa EL õigus. Mõlema süsteemi liikmeks olevad riigid peavad vastama mõlema süsteemi nõuetele ja kuuluvad mõlema süsteemi kohtute jurisdiktsiooni alla. Lisaks on EIÕKonv põhiõigused osa EL õiguse üldistest põhimõtetest.

2. EUROOPA LIIDU KOHTULIK STRUKTUUR

a. Euroopa Liidu struktuur

Euroopa Kohtu jurisdiktsiooni kohta endise III tugisamba alal kehtivad üleminekusätted:¹

¹ **Protokoll (nr 36) üleminekusätete kohta.** VII jaotis: Üleminekusätted enne Lissaboni lepingu jõustumist EL lepingu V ja VI jaotise alusel vastuvõetud õigusaktide kohta Artikkel 10:

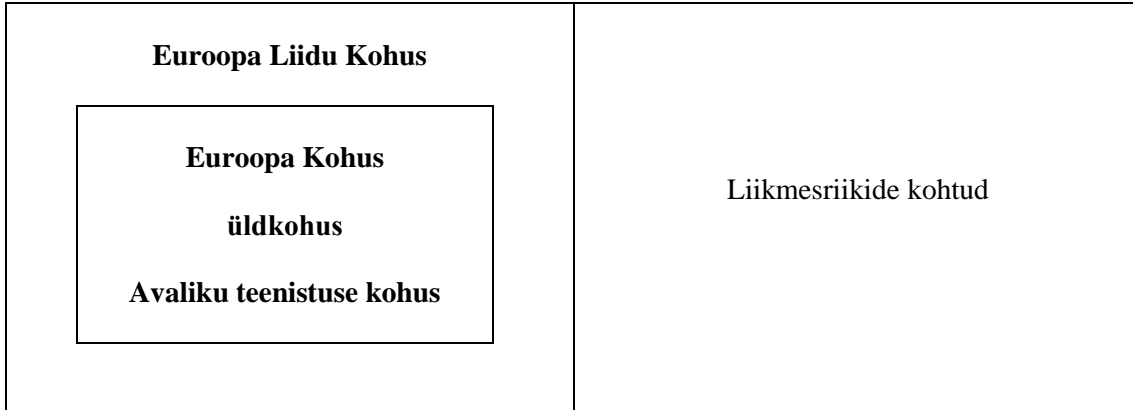
1. Enne Lissaboni lepingu jõustumist politseikoostöö ja kriminaalasjades tehtava õiguslase koostöö valdkonnas [endine III tugisammas] vastuvõetud liidu õigusaktide puhul on üleminekumeetmena institutsioonide volitused asjaomase lepingu jõustumise kuupäeval järgmised: Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklil 258 põhinevaid komisjoni volitusi ei kohaldata ning Euroopa Liidu lepingu enne Lissaboni lepingu jõustumist kehtinud versiooni VI jaotisel põhinevad Euroopa Liidu Kohtu volitused jäävad samaks, isegi kui neid on aktsepteeritud asjaomase Euroopa Liidu lepingu artikli 35 lõike 2 alusel.

2. Lõikes 1 osutatud õigusakti muutmine toob endaga kaasa asjaomases lõikes osutatud institutsioonide aluslepingute kohaste volituste kohaldamise muudetud õigusakti puhul ja nende liikmesriikide osas, kelle suhtes asjaomast õigusakti kohaldatakse. 3. Igal juhul kaotab lõikes 1 osutatud üleminekumeede kehtivuse viie aasta pärast alates Lissaboni lepingu jõustumist.

[EL lepingu artikli 35 tekst enne Lissaboni lepingu jõustumist: 1. Euroopa Ühenduste Kohtu pädevuses on vastavalt käesolevas artiklis sätestatud tingimustele teha eelotsuseid raamotsuste ja otsuste kehtivuse ja tõlgendamise kohta, käesoleva jaotise alusel kehtestatud konventsioonide tõlgendamise kohta ning nende rakendusmeetmete kehtivuse ja tõlgendamise kohta.

b. Euroopa Kohus, üldkohus, avaliku teenistuse kohus ja liikmesriikide kohtud

Euroopa Liidu kohtulik struktuur

• **Euroopa Kohus.** Asutatud 1952.a Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse (ESTÜ) Kohtuna. 1957.a ümber nimetatud Euroopa Ühenduste Kohtuks. 1. detsembrist 2009.a Euroopa Liidu Kohus (kui hõlmab üldkohut ja erikohtuid) või Euroopa Kohus. Asukoht Luxembourg. Tegevuse alus: ELL artiklid 13, 17, **19**, 24. ELTL artiklid 108, 114, **218**, 228, 243, 245, 247, **251-281**, 286, 289, 316, **340**, 342, 348; Euratom lepingu artiklid 12, 18, 21, 81, 82, 83, 103, 104, 105, 106a, 144, 145, 157, 188; Protokoll (nr 2) proportsionaalsuse ja subsidiaarsuse põhimõtte kohaldamise kohta artikkel 8; Protokoll (nr 7) Euroopa Liidu privileegide ja immunitetide kohta artikkel 1; Protokoll (nr 36) üleminekusätete kohta artikkel 10; Euroopa Liidu Kohtu põhikiri; Euroopa Kohtu kodukord; Praktilised juhised hagide ja apellatsioonkaebuste kohta; Juhend liikmesriikide kohtutele eelotsuse taotlemiseks; Juhend menetlusosaliste esindajatele. Lisaks aktid, milles Euroopa Kohtu jurisdiktsiooni veelgi täpsustatakse. Samuti on abiks EL teisene õigus, õiguse

2. Liikmesriik saab Amsterdami lepingu allakirjutamise ajal või mis tahes ajal pärast seda tehtud deklaratsiooniga aktsepteerida Euroopa Kohtu pädevust teha lõikes 1 piiritletud eelotsuseid.

3. Kooskõlas lõikega 2 täpsustab deklareeriv liikmesriik, kas:

a) selle riigi kohus, kelle otsuste peale ei saa siseriikliku õiguse järgi edasi kaevata, võib taotleda Euroopa Kohtult, et see teeks eelotsuse poolelioleva kohtuasja käigus üleskerkinud küsimuse kohta, mis käsitleb lõikes 1 osutatud õigusakti kehtivust või tõlgendamist, kui see kohus leiab, et kõnealune küsimus on vaja lahendada, selleks et ta saaks teha otsuse, või kas

b) selle riigi kohus võib taotleda Euroopa Kohtult, et see teeks eelotsuse poolelioleva kohtuasja käigus üleskerkinud küsimuse kohta, mis käsitleb lõikes 1 osutatud õigusakti kehtivust või tõlgendamist, kui see kohus leiab, et kõnealune küsimus on vaja lahendada, selleks et ta saaks teha otsuse.

4. Igal liikmesriigil, sõltumata sellest, kas ta on teinud deklaratsiooni vastavalt lõikele 2, on õigus esitada seletusi või kirjalikke märkusi Euroopa Kohtule lõike 1 alusel algatatud kohtuasjades.

5. Euroopa Kohtu pädevuses ei ole läbi vaadata liikmesriigi politsei või muude õiguskaitseorganite korraldatavate operatsioonide õiguspärasust või proportsionaalsust või nende kohustuste täitmist, mis on liikmesriikidel avaliku korra säilitamiseks ning sisejulgeoleku kaitsmiseks.

6. Euroopa Kohtu pädevuses on läbi vaadata raamotsuste või otsuste õiguspärasust liikmesriikide või komisjoni hagides, mille aluseks on pädevuse puudumine, olulise menetlusnormi rikkumine, käesoleva lepingu või selle rakendusnormi rikkumine või võimu kuritarvitamine. Käesolevas lõikes sätestatud menetlus tuleb algatada kahe kuu jooksul alates meetme avaldamisest.

7. Euroopa Kohtu pädevuses on lahendada artikli 34 lõike 2 alusel vastuvõetud õigusaktide tõlgendamise või kohaldamisega seotud vaidlused liikmesriikide vahel, kui nõukogu ei saa lahendada sellist vaidlust kuue kuu jooksul pärast seda, kui üks liige on suunanud selle nõukogusse. Kohtu pädevuses on ka lahendada artikli 34 lõike 2 punkti d alusel kehtestatud konventsioonide tõlgendamise või kohaldamisega seotud vaidlused liikmesriikide ja komisjoni vahel.]

põhimõtted, väljakujunenud kohtupraktika. Liikmesriigid: EL liikmesriigid. Pädevus: tagab otseseid hagisid ja eelotsusetaotlusi lahendades selle, et EL aluslepingute tõlgendamisel ja kohaldamisel austatakse õigust. Euroopa Liidu Kohus on rahvusvahelise organisatsiooni riigiülese iseloomuga kohus. Üldiselt saab rahvusvahelisele kohtule anda nõusoleku vaidluse lahendamiseks kas konkreetse juhtumi või kõigi tulevikus tekkivate vaidluste puhul. Euroopa Liidu Kohtule on antud nõusolek kõigi tulevikus tekkivate vaidluste lahendamiseks, vastavalt EL aluslepingutele ning nende alusel ja täiendamiseks võetud õigusaktidele. Tegemist on EL liikmelisusega kaasneva kohustusliku kohtualluvusega. Euroopa Kohtu kohtuotsused on siduvad kõigile liikmesriikidele. Veebisait: <<http://www.curia.europa.eu>>.

• **Üldkohus.** Asutatud 1989.a Euroopa Kohtu osana Euroopa Kohtu juurde. 1. detsembrist 2009.a nimetatakse üldkohtuks Tegevuse alus: ELL artiklid 13 ja 19; ELTL artiklid 251-281 ja 340; Euratom lepingu artiklid 106a, 144, 145, 157, 188; Euroopa Liidu Kohtu põhikiri; Üldkohtu kodukord; Praktilised juhised pooltele. Samuti EL teisene õigus, õiguse põhimõtted, väljakujunenud kohtupraktika. Liikmesriigid: EL liikmesriigid. Pädevus: tagab otseseid hagisid ja eelotsusetaotlusi lahendades selle, et EL aluslepingute tõlgendamisel ja kohaldamisel austatakse õigust. Alguses oli ülesandeks teha otsuseid teatud liiki kohtuasjades, mille aluseks olid eelkõige eraõiguslike isikute kaebused ning ettevõtetevahelise konkurentsi rikkumise juhtumid. Pärast Nizza lepingu jõustumist on pädevuses kõik eraõiguslike isikute otsesed hagrid, s.h EL institutsioonide personali töövaidlused. Üldkohus moodustab Euroopa Kohtuga ühtse institutsiooni. Kõigi üldkohtu otsuste peale võib õigusküsimustes esitada apellatsioonkaebuse Euroopa Kohtusse. Veebisait: <<http://www.curia.europa.eu>>.

• **Euroopa Liidu Avaliku Teenistuse Kohus.** Asutatud 2004.a kohtukolleegiumina. Tegevuse alus: nõukogu 2. novembri 2004.a otsus, millega asutatakse Euroopa Liidu Avaliku Teenistuse Kohus; ELTL artikkel 257; Euroopa Liidu Kohtu põhikiri; Avaliku Teenistuse Kohtu kodukord; EL muu esmane ja teisene õigus, õiguse põhimõtted ja väljakujunenud kohtupraktika. Pädevus: esimese astme kohtuna EL avaliku teenistuse vaidluste lahendamine. Avaliku teenistuse kohtu otsuste peale võib esitada apellatsioonkaebuse üksnes õigusküsimustes üldkohtule. Erandkorras võib Euroopa Kohus üldkohtu otsuseid erikohtute otsuste kohta algatatud hagides või menetlustes teista põhikirjas sätestatud tingimustel ja ulatuses, kui valitseb tõsine oht, et need otsused mõjutavad liidu õiguse ühtsust või järjepidevust. Avaliku teenistuse kohus alustas tööd 2005.aastal. Veebileht: <<http://www.curia.europa.eu>>.

Euroopa Kohus, üldkohus ja avaliku teenistuse kohus **on ainsad kohtud, mis kontrollivad EL institutsioonide tööd.** Euroopa Kohus ja üldkohus kontrollivad lisaks liidu õiguse rakendamist EL liikmesriikides.

Liikmesriikide siseriiklikud kohtud on EL kohtud EL õiguse küsimustes. Liikmesriikide kohtutele on usaldatud suur vastutus ehk liidu õiguse kaudne rakendamine. Liikmesriikide kohtutele on siduvad nii EL aluslepingud kui institutsioonide õigusaktid (määrus, direktiiv, otsus) (ELTL artikli 288 tingimustel), mille puhul on võimalik esitada hagi liikmesriigi kohtusse juhul, kui nende õigusaktide asjaomane säte on piisavalt täpne ja tingimusteta. Liikmesriikide kohtud peavad lähtuma ka muust liidu õigusest.

Lisaks teostavad liidu õiguse kohaldamise üle kohtuvälist kontrolli Euroopa Komisjon, kontrollikoda, ametite sisesed õiguskaitseorganid.

EUROOPA KOHTU STRUKTUUR

a. Euroopa Kohtu, üldkohtu, avaliku teenistuse kohtu koosseis

EUROOPA KOHUS

- Euroopa Kohus, üldkohus, kohtukolleegiumid (ELTL artikkel 257)
- **Koosseis:**
 - Euroopa Kohus: 27 kohtunikku ja 8 kohtujuristi
 - üldkohus: 27 kohtunikku
 - avaliku teenistuse kohus: 7 kohtunikku
- **Euroopa Kohus tuleb kokku:**
 - kodadena (3-5 kohtunikku)
 - suurkojana (13 kohtunikku)
 - täiskoguna (27 kohtunikku, kvoorum 15 kohtunikku)

Kujundus: A. Türk. Centre of European Law, University of London.

Euroopa Kohtu koosseisu kuulub üks kohtunik igast liikmesriigist, alates 1. jaanuarist 2007.a 27 kohtunikku. Kohus tuleb kokku kodadena (3-5 kohtunikku), suurkojana (13 kohtunikku), täiskoguna (27 kohtunikku, kvoorum 15 kohtunikku). Kohtunikke abistab 8 kohtujuristi. Euroopa Kohtu taotlusel võib nõukogu ühehäälselt suurendada kohtujuristide arvu (11-ni). Kohtujuristi ülesanne on esitada põhjendatud ettepanekuid Euroopa Kohtus algatatud kohtuasjades. Kohtujuristi ettepanekud on avalikud ja erapooletud. Kohtunikud ja kohtujuristid nimetatakse ametisse liikmesriikide valitsuste ühisel kokkuleppel kuueks aastaks, võimalusega saada uuesti nimetatud. Nad valitakse isikute hulgast, kelle sõltumatus on väljaspool kahtlust ning kellel on oma riigi kõrgeimastes kohtunikuametitesse nimetamiseks nõutav kvalifikatsioon või kes on tunnustatud ja pädevad juristid. Kohtunikud valivad endi hulgast kolmeks aastaks Euroopa Kohtu presidendi, keda on samuti võimalik tagasi valida. President juhatab kohtu osakondade tööd ning on eesistujaks kõige suuremate kohtukoosseisude kohtuistungitel ja kohtu nõupidamistel. Euroopa Kohus vaatab kohtuasju läbi täiskogus, suurkojas (13 kohtunikku) või kolmest või viiest kohtunikust koosnevates kodades. Euroopa Kohus tuleb kokku suurkojana, kui menetluse pooleks olev liikmesriik või institutsioon seda taotleb, samuti eriti oluliste ja keerukate kohtuasjade puhul. Täiskogus arutab Euroopa Kohtus kohtuasju üksnes juhtudel, mil menetlus on algatatud Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 228 lõike 2, artikli 245 lõike 2, artikli 247 või artikli 286 lõike 6 alusel (nt Euroopa ombudsmani ametist tagandamise küsimus; küsimus Euroopa Komisjoni voliniku ametist tagandamisest või tema ilmajätmisest õigusest saada pensioni või muid seda asendavaid soodustusi; küsimus kontrollikoja liikme ametist vabastamisest või ilmajätmisest õigusest saada pensioni või muid seda asendavaid soodustusi) ning kui Kohus leiab, et kohtuasi on erakordselt tähtis. Euroopa Kohus nimetab oma kohtusekretäri. Kohtusekretär tegutseb kantseleiametnikuna ja institutsiooni peasekretärina. Lisaks kantseleile (registrile) on Euroopa Kohtul muud osakonnad.

Üldkohtus on 27 kohtunikku. Esindatud on kõik liikmesriigid. Kohtunikud nimetatakse ametisse liikmesriikide valitsuste ühisel kokkuleppel kuueks aastaks, võimalusega ametiaega pikendada. Üldkohtu liikmed valivad endi hulgast kolmeks aastaks presidendi ning viieliikmeliste kodade esimehed, võimalusega saada uuesti valitud. Üldkohus vaatab kohtuasju läbi viiest või kolmest kohtunikust koosnevates kodades või teatud juhtudel ühe kohtuniku koosseisus. Kohus võib kohtuasju läbi vaadata ka suurkojana või eriti tähtsate asjade puhul täiskojana. Üldkohtus ei ole alalisi kohtujuriste, kuid põhikiri võib ette näha, et üldkohut abistavad kohtujuristid..

Avaliku teenistuse kohtus on 7 kohtunikku, kes nimetatakse ametisse Euroopa Liidu Nõukogu avaliku konkursi korras.

b. Euroopa Liidu Kohtu kohtunike ja kohtujuristide ametisse nimetamine, kohtunike ja kohtujuristide ülesanded kohtuasjade menetlemisel

Kohtunik ja kohtujurist

Euroopa Kohtu kohtunikud ja kohtujuristid on kas kõrgemate siseriiklike kohtute endised liikmed või omavad koduliikmesriigi kõrgematesse kohtunikuametitesse nimetamiseks nõutavat kvalifikatsiooni või on väga pädevad juristid (nt Ühendkuningriigist ja Iirimalt nii kohtunikud kui väga pädevad advokaadid). Nad on erapooletud. Nad nimetatakse ametisse liikmesriikide valitsuste vastastikusel nõusolekul. Iga kohtunik või kohtujurist nimetatakse ametisse kuueks aastaks ning pärast ametiaja lõppu võib teda ametisse tagasi nimetada.

Ka üldkohtu liikmed valitakse isikute hulgast, kelle sõltumatus on väljaspool kahtlust ning kes on kõrgesse kohtunikuametisse määramiseks pädevad. Nad nimetatakse ametisse liikmesriikide valitsuste ühisel kokkuleppel kuueks aastaks. Ametiaja lõppemisel võib kohtu liikme tagasi nimetada.

Kohtujuristil on kohtunikuga sarnane seisund selles tähenduses, et kohtujurist on Euroopa Kohtu liige ja ta on sõltumatu. Et kohtujuristi peetakse Kohtu liikmeks, nähtub Euroopa Kohtu kohtulahendist, kus Kohus selgitas, et isegi Euroopa inimõiguste konventsiooni artikli 6 lõige 1 ei õigusta kirjalike vastuväidete esitamist protsessi poole poolt pärast kohtujuristi ettepaneku kuulamist, eesmärgiga vastata sellele ettepanekule. (EIÕKonv artikli 6 lõige 1 sätestab igapäevase õiglasele asja arutamisele sõltumatu õigusemõistmise volitustega isiku poolt). Kohtujurist teeb Kohtule põhjendatud ettepanekuid kohtuasjades, mis Euroopa Liidu Kohtu põhikirja kohaselt nõuavad tema osalust (ELTL artikkel 252). Selleks teeb kohtujurist võrdlevaid analüüse ja õiguslikke ekspertiise. Seega on kohtujuristi töö väga oluline EL õigluse edasiarendamisel. Alates Nizza lepingu jõustumisest ei ole kohtujuristi ettepanek kohustuslik igas kohtuasjas.

Kohtusekretär, õigusekretär, nõunik ja abi

Kohtu liikmeid abistavad kohtusekretärid, kelle valivad kohtunikud ja kohtujuristid. Kohtusekretärid tagavad kohtudokumentide liikumise ja kohtuotsuste avaldamise ning varustavad kohtunikke vajalike materjalidega. Kohtusekretärid peavad kohtuasjade registrit ja korraldavad Kohtu kantseleide muud tööd. Kohtu kantseleid võtavad vastu kõik kohtuasja osapoolte advokaatide ja muude esindajate poolt Euroopa Liidu Kohtule esitatud hagiavaldused, kirjalikud seisukohad ja muud menetluskohandused. Kantseleid vastutavad kogu Euroopa Liidu Kohtu kohtumenetluses olevaid kohtuasju puudutava kirjavahetuse eest. Üldkohtul on oma kantselei, mis vastutab üldkohtu registri pidamise ja menetluses olevate kohtuasjade toimikute hoidmise eest, dokumentide vastuvõtmise, edastamise ning menetluses olevaid kohtuasju puudutava kirjavahetuse eest asja osapoolte ning kolmandate isikutega. Ka avaliku teenistuse kohtul on oma kantselei. Kohtusekretärid täidavad ka Euroopa Liidu Kohtu personali ja majandamisega seotud haldusküsimusi.

Igal Euroopa Liidu Kohtu kohtunikul ja kohtujuristil on kolm õigusekretäri, nõunikud ja abid.

Euroopa Liidu Kohtu teenistused

Euroopa Liidu Kohtul on kaheksa teenistust: raamatukogu, teabeotsingu ja dokumentatsiooni peadirektoraat, suulise tõlke direktoraat, kirjaliku tõlke peadirektoraat, pressi- ja teabeosakond, protokoll- ja külastuste direktoraat, personali ja rahanduse peadirektoraat, infrastruktuuride peadirektoraat, õigusnõunik haldusajades. Vt täpsemalt: <http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7001> Lisaks on Euroopa Liidu Kohtul kolm kantseleid.

3. EUROOPA KOHTU, ÜLDKOHTU JA AVALIKU TEENISTUSE KOHTU PÄDEVUSED. PÄDEVUSTE PIIRANGUD

Vt: ELTL artiklid 251-245, 340 !

1. EL õiguse tõlgendamine

Sisuliselt tähendab EL õiguse tõlgendamine m.h:

- mõistete esitamist,
- õiguste ja kohustuste määramist,
- juhiseid siseriiklikele kohtutele EL õiguse rakendamiseks.

EL õigus on õigus nagu Euroopa Liidu Kohus sellest aru saab.

Euroopa Liidu Kohtu tegevus tagab, et EL õigust tõlgendatakse ja rakendatakse kõigis liikmesriikides ühetaoliselt ehk et liidu õigus on alati võimalikult samasugune kõigi poolte suhtes ja kõigis olukordades.

Seoses EL laienemistega on probleem, kuidas tõlgendada ja tõlkida multikeelses EL-s? Kuidas saada autentne tõlge?

Kohtujurist Jacobs on soovitanud hoiduda keerulistest lausekonstruktsioonidest, kuid on arvamusel, et sellegipoolest ei ole võimalik kõiki keelest tingitud vastuolusid kaotada.

2. EL õiguse edasiarendamine

Euroopa Kohtu osa õiguse põhimõtete väljatöötamisel ja seeläbi EL õiguse arendamisel on olnud suur. Euroopa Kohus on oma lahendites välja töötanud nt järgmised suuremad doktriinid:

- 1) liidu õiguse otsese õigusliku mõju doktriin,
- 2) liidu õiguse ülimuslikkuse doktriin,
- 3) liidu õiguse tõhusa mõju doktriin,
- 4) põhiõiguste kaitse põhimõtted.

Lisaks on Euroopa Kohus välja töötanud tuletatud pädevuse omistamisega seotud doktriine, riigivastutuse doktriini, liidu õigusele vastava tõlgendamise doktriini jt doktriine ja põhimõtteid.

Õiguse edasiarendajana on Euroopa Kohtul nii **regulatiivne** osa (nt täiendavad erandid seaduslikele eranditele kaupade, isikute, teenuste ja kapitali vabast liikumisest)² kui **poliitika kujundaja** osa.

² Ehkki vaieldamatult ei ole Euroopa Kohus seadusandja.

3. EL õiguse kohaldamine

Euroopa Kohus **kontrollib**, et nii EL institutsioonid kui liikmesriigid tagaks õigusest kinnipidamise (ELL artikkel 19) ning **määrab** EL institutsiooni, riigi ja üksikisiku (füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku) vastutuse.

Formaalne kontroll: Euroopa Kohus kontrollib, kas peetakse kinni menetlusnormidest (nt õigusaktide vastuvõtmise korrast) ja kas EL institutsioon järgis pädevusnorme.

Sisuline kontroll: Euroopa Kohus kontrollib, kas liidu institutsioonide aktid vastavad kõrgemalseisvale materiaalsoigusele.

-- Liidu õiguse olemus ja allikad

- **EL esmane õigus**
- **EL teisene õigus**
- **EL õiguse põhimõtted**
- **Euroopa Kohtu kohtulahenditega loodud õigus**
- **jm.**

Euroopa Liidu Kohtu pädevused endise II tugisamba alal:

ELTL artikkel 275:

Euroopa Liidu Kohtu pädevusse ei kuulu ühise välis- ja julgeolekupoliitikaga seotud sätted ning nende alusel vastuvõetud õigusaktid.

Kohus on aga pädev kontrollima Euroopa Liidu lepingu artikli 40 järgimist ning tegema otsuseid käesoleva lepingu artikli 263 neljandas lõigus sätestatud tingimuste kohaselt algatatud kohtuasjades, mis puudutavad füüsiliste või juriidiliste isikute suhtes nõukogu poolt Euroopa Liidu lepingu V jaotise 2. peatüki alusel vastuvõetud piiravaid meetmeid sätestavate otsuste seaduslikkust.

Euroopa Liidu Kohtu pädevused endise III tugisamba alal – lisaks vt eestpoolt !

ELTL artikkel 276:

Vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevat ala käsitleva kolmanda osa V jaotise 4. ja 5. peatüki sätetega seotud volituste teostamisel ei ole Euroopa Liidu Kohus pädev kontrollima liikmesriigi politsei või muu õiguskaitseorgani korraldatud operatsioonide põhjendatust või proportsionaalsust ega seda, kuidas liikmesriigid teostavad oma vastutust avaliku korra ja sisejulgeoleku tagamisel.

-- Euroopa Kohtu kohtulahenditega loodud õigus - liidu õiguse funktsionaalne konstitutsionaliseerimine Euroopa Kohtu poolt

Euroopa Kohtu kohtuotsused aitavad ületada lünki ja vastuolusid liidu õigustikus. EL-l puudub konstitutsioonina vastu võetud konstitutsioon, ent EL aluslepinguid nimetatakse konstitutsioonilisteks põhilepinguteks, sest nad volitavad sekundaarset tegevust.

EL aluseks olevaid konstitutsioonilisi põhilepinguid on Euroopa Kohus sedavõrd oluliselt tõlgendanud ja edasi arendanud, et Euroopa Kohtu kohtupraktikal on liidu õigustikus keskne

koht. Sellepärast on Euroopa Kohut süüdistatud ka liigeses politiseerituses.

4. ERINEVAD HAGID, KAEBUSED JA TAOTLUSED EUROOPA KOHTUS, ÜLDKOHTUS JA AVALIKU TEENISTUSE KOHTUS

HAGID NING MUUD TAOTLUSED JA KAEBUSED EUROOPA LIIDU KOHTUS

• **HAGID**

--**RIIK RIKUB LIIDU ÕIGUST**

LEPINGULISTE KOHUSTUSTE RIKKUMISE HAGID:

---ELTL artikkel 258 (komisjon vs. liikmesriik) – **hagi rikkumise tuvastamiseks**

---ELTL artikkel 259 (liikmesriik vs. liikmesriik või

komisjon vs. liikmesriik) – **hagi rikkumise tuvastamiseks**

---ELTL artikkel 260 (komisjon vs. liikmesriik) – **hagi kohtuotsuse täitmiseks**

--**EL AKT RIKUB LIIDU ÕIGUST:**

---ELTL artikkel 263 – **hagi liidu institutsioonide aktide tühistamiseks**

---ELTL artikkel 265 – **hagi liidu institutsioonide tegevusetuse vaidlustamiseks**

---ELTL artikkel 270 – **töölepingust tulenev hagi**

---ELTL artiklid 268 ja 340 – **hagi kahju hüvitamiseks**

• **MUUD NÕUDED**

---ELTL artikkel 277 – **taotlus määruse kohaldamata jätmiseks**

---ELTL artiklid 278 ja 279 – **ajutise meetme taotlus**

---ELTL artikkel 267 – **eelotsusetaotlus**

---ELTL artikkel 256 – **apellatsioonkaebus üldkohtu otsuse peale**

---ELTL artikkel 257 – **apellatsioonkaebus erikohtu otsuse peale**

• **EUROOPA KOHTU ARVAMUSED**

---ELTL artikli 218 lõige 11 - **arvamus**

Idee, kujundus ja paigutus: A. Türk. Centre of European Law, University of London.

Õigusest kinnipidamist tagab Euroopa Liidu Kohus erinevaid hagisid ja muid nõudeid, nt taotlusi ja kaebusi lahendades. Hagisid nimetatakse inglisekeelses kirjanduses ka otsesteks hagideks (*direct actions*), lisaks eristatakse muid nõudeid, nt taotlusi ja kaebusi.

HAGID EUROOPA KOHTUS

- Hagi liidu institutsioonide õigusaktide tühistamiseks (ELTL artiklid 263, 264, 266);
- Hagi liidu institutsioonide tegevusetuse vaidlustamiseks (ELTL artiklid 265, 266);
- Hagi kahju hüvitamiseks (ELTL artiklid 268, 340);
- Lepinguliste kohustuste rikkumise hagi (ELTL artiklid 258, 259, 260).

HAGID ÜLDKOHTUS

- Hagi liidu institutsioonide õigusaktide tühistamiseks (ELTL artiklid 263, 264, 266);

- Hagi liidu institutsioonide tegevusetuse vaidlustamiseks (ELTL artiklid 265, 266);
- Hagi kahju hüvitamiseks (ELTL artiklid 268, 340).

HAGI AVALIKU TEENISTUSE KOHTUS

- Avaliku teenistusega seotud hagi / töölepingust tulenev hagi (ELTL artikkel 270).

MUUD NÕUDED EHK KAUSDED MENETLUSED

- ajutise meetme taotlus (ELTL artiklid 278, 279);
- taotlus määruse kohaldamata jätmiseks (ELTL artikkel 277);
- apellatsioonkaebus üldkohtu otsuse peale (ELTL artikkel 256);
- apellatsioonkaebus erikohtu otsuse peale (ELTL artikkel 257);
- eelotsusetaotlus (ELTL artikkel 267);
- //kaebus lepinguliste kohustuste rikkumise menetluse alustamiseks Euroopa Komisjonile (ELTL artiklid 258-260)//

POOLED EUROOPA KOHTUS. HAGEJA

ERAÕIGUSLIK ISIK esitab hagi EL institutsiooni vastu;

LIIKMESRIIK esitab hagi EL institutsiooni vastu või teise liikmesriigi vastu (lepinguliste kohustuste rikkumise menetluses);

EL INSTITUTSIOON esitab hagi teise EL institutsiooni vastu või liikmesriigi vastu (lepinguliste kohustuste rikkumise menetluses).

ERAÕIGUSLIK ISIK:

EL liikmesriigi eraõiguslik isik esitab üldkohtusse:

- hagi liidu institutsioonide õigusaktide tühistamiseks;
- hagi liidu institutsioonide tegevusetuse vaidlustamiseks;
- hagi kahju hüvitamiseks;
- ajutise meetme taotluse;
- taotluse määruse kohaldamata jätmiseks;
- apellatsioonkaebuse üldkohtu kohtuotsuse peale.

EL liikmesriigi eraõiguslik isik esitab Euroopa Kohtusse:

- apellatsioonkaebuse üldkohtu kohtuotsuse peale;
- ajutise meetme taotluse;
- taotluse määruse kohaldamata jätmiseks.

EL liikmesriigi eraõiguslik isik esitab avaliku teenistuse kohtusse:

- avaliku teenistusega seotud hagi.

EL liikmesriigi eraõiguslik isik esitab Euroopa Komisjonile:

- kaebuse lepinguliste kohustuste rikkumise menetluse alustamiseks.

//Eraõiguslik isik võib olla osapooleks eelotsustusmenetluses.//

RIIK:

EL liikmesriik esitab Euroopa Kohtusse:

- hagi liidu institutsioonide õigusaktide tühistamiseks;
- hagi liidu institutsioonide tegevusetuse vaidlustamiseks;
- hagi lepinguliste kohustuste rikkumise tuvastamiseks;
- ajutise meetme taotluse;
- taotluse määruse kohaldamata jätmiseks;
- apellatsioonkaebuse üldkohtu kohtuotsuse peale.

EL liikmesriik esitab üldkohtusse:

- apellatsioonkaebuse erikohtu kohtuotsuse peale.

EL liikmesriik esitab Euroopa Komisjonile:

- kaebuse lepinguliste kohustuste rikkumise menetluse alustamiseks.

//Liikmesriik võib olla osapooleks eelotsustusmenetluses.//

EL INSTITUTSIOON:

EL institutsioon esitab Euroopa Kohtusse:

- hagi liidu institutsioonide õigusaktide tühistamiseks;
- hagi liidu institutsioonide tegevusetuse vaidlustamiseks;
- **komisjon** esitab hagi lepinguliste kohustuste rikkumise tuvastamiseks;
- **komisjon** esitab hagi Euroopa Kohtu kohtuotsuse täitmiseks;
- ajutise meetme taotluse;
- taotluse määruse kohaldamata jätmiseks;
- apellatsioonkaebuse üldkohtu kohtuotsuse peale.

EL institutsioon esitab üldkohtusse:

- apellatsioonkaebuse avaliku teenistuse kohtu kohtuotsuse peale.

FÜÜSILISE VÕI ERAÕIGUSLIKU JURIIDILISE ISIKU HAGI TINGIMUSED:

Hagi liidu institutsioonide õigusaktide tühistamiseks (ELTL artiklid 263, 264, 266):

- a) otsuse või määruse vaidlustamiseks;
- b) akt on adresseeritud konkreetsele füüsilisele või eraõiguslikule juriidilisele isikule, eristades seda isikut teistest isikutest või
- c) on adresseeritud teisele isikule ja
- d) puudutab füüsilist või eraõiguslikku juriidilist isikut otseselt ja isiklikult.

Hagi liidu institutsioonide tegevusetuse vaidlustamiseks (ELTL artiklid 265, 266):

- a) otsuse, määruse, direktiivi vastuvõtmata jätmise korral, muu tegevusetuse korral;
- b) akt oleks pidanud olema adresseeritud konkreetsele isikule või muuks toiminguks oli seaduslik alus.

Hagi kahju hüvitamiseks (ELTL artiklid 268, 340):

Kahju peab olema tekitatud konkreetsele hagejale. Oluline kahju. Põhjuslik seos.

Avaliku teenistusega seotud hagi (ELTL artikkel 270):

- a) ainult seoses töösuhtega EL institutsioonis või organis;
- b) eelnevalt pöördui asjaomase ametiasutuse poole.

Ajutise meetme taotlus (ELTL artiklid 278, 279):

Esitatakse ainult seoses hageja huviga.

**POOLED EUROOPA LIIDU KOHTUS. KOSTJA
EL LIHKMESRIIK;
EL INSTITUTSIOON.**

Vt tabelit:

	X	Y
A	artikkel 258 artikkel 259 artikkel 260	artikkel 263
B	artikkel 267a	artikkel 267b

J. H. H. Weiler alusel

- Kuidas nimetaksite A, B, X, Y?
- Ühele artiklile viidatakse kahel korral. Millisele? Miks?
- Kuidas tabelis esitatud erinevad artiklid üksteist täiendavad?

Kirjandus:

P. Craig, G. De Burca. *EU Law. Text, Cases and Materials*. Oxford University Press, 2008
 J. Erne, „Põhiõiguste areng ning kohtulik kaitse Euroopa Liidus“ (2004) *Akadeemia* 11, 2452-2473
Guide to Dispute Settlement. Kluwer Law International, 2002
 M. Kiviorg jt. *Rahvusvaheline õigus*. Loengukonspekt. Juura, 2002
 J. Laffranque (toim.). *Euroopa Kohtu lahendid I*. Juura Õigusteabe AS 2001
 J. Laffranque. *Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles*. Kirjastus Juura, 2006
 N Lavranos, "The Scope of the Exclusive Jurisdiction of the Court of Justice" (2007) *ELR* 1, 83-94
 K. Lenaerts, D. Arts, I. Maselis. *Procedural Law of the European Union*. Sweet and Maxwell, 2006
 H. E. M. Schwebel, „The Proliferation of International Tribunals: Threat or Promise?“ in M. Andenas (ed.). *Liber Amicorum Slynn* 3-8. Kluwer Law International, 2000
 S. Weatherill, P. Beaumont. *EU Law*. Penguin Books, 1999
 J. H. H. Weiler, M. Kocjan. 2004/2005. *The Law of the European Union*. Arvutivõrgus:
 <<http://www.jeanmonnetprogram.org/eu/Units/index.html>>

Kasutatud normatiivmaterjal

1950. aasta Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. ETS nr 5
 Euroopa Liidu leping. ELT 2008 C 115, lk 1
 Euroopa Liidu toimimise leping. ELT 2008 C 115, lk 1
 Euroopa Liidu Kohtu põhikiri
 Eesti Vabariigi põhiseaduse täiendamise seadus. - RT I, 10.10.2003, 64, 429
 Ühinemisleping Euroopa Liiduga. - RT II, 12.03.2004, 3, 8

Kasutatud kohtupraktika

Itaalia konstitutsioonikohtu kohtupraktika

Kohtuasi Granital S.p.a. vs. Amministrazione delle Finanze dello Stato, 1984, 21 CMLR. 756

Kasutatud elektroonilised allikad

Alaline Vahekohus <<http://www.pca-cpa.org>>

Beneluxi Kohus <<http://www.courbeneluxhof.info>>

EFTA Kohus <<http://www.eftacourt.int>>

Euroopa Inimõiguste Kohus <<http://www.echr.coe.int>>

Euroopa Kohus <<http://www.curia.europa.eu>>

Maaailma Kaubandusorganisatsiooni vaidluste lahendamise organid <<http://www.wto.org>>

Maaailma kohtusüsteemid <<http://www.pict-pcti.org>>, <<http://www.pict-pcti.org/home.html>>

Rahvusvaheline Kohus <<http://www.icj-cij.org>>

Rahvusvaheline Kriminaalkohus <<http://www.un.org/law/icc>>

Rahvusvaheline Mereõiguse Kohus <<http://www.itlos.org>>

Euroopa Liidu ametid <http://europa.eu/agencies/index_en.htm>

II ja III TEEMA: EUROOPA LIIDU ÕIGUSE PEAMISTE DOKTRIINIDE RAKENDAMINE (direktiivide rakendamise näitel)

Otsese õigusliku mõju doktriin. EL esmase õiguse otsene mõju. Määruse ja otsuse otsene õiguslik mõju. Direktiivi otsene õiguslik mõju. Direktiivi vertikaalne ja horisontaalne mõju. Kaudne mõju. Ülimuslikkuse doktriin. Ülimuslikkuse doktriin Euroopa Liidu Kohtu kohtupraktikas. Ülimuslikkuse doktriin ja siseriiklike konstitutsioonikohtute kohtupraktika. Tõhususe doktriin.

EL-ga ühinedes andsid ühinevad riigid ära teatud pädevused. Seoses Eesti Vabariigi ühinemisega EL-ga täiendati Eesti Vabariigi põhiseadust järgmisega: “Eesti kuulumisel Euroopa Liitu kohaldatakse Eesti Vabariigi põhiseadust, arvestades liitumislepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi”. Ühinemislepingu EL-ga artiklis 1 loetakse Eesti Vabariik sarnaselt teiste asjaomaste riikidega EL liikmeks ning sellest tulenevalt liidu aluslepingute pooleks. See tähendab, et Eesti Vabariigis kehtib EL õigus. EL õiguse aluseks on aga selle ülimuslikkuse põhimõte, mis tähendab, et liidu õiguse kohaldamisalal on liidu õigus esmane liikmesriikide siseriikliku õiguse ees, s.h liikmesriikide põhiseadused. Sellepärast peab Eesti Vabariigi õigusaktide, kaasa arvatud põhiseadus, tõlgendamisel võtma arvesse ka EL õigustikku (ja mitte EL liikmesriigi õigusega paralleelse õigusjõuga normistikuna, vaid Eesti Vabariigi põhiseaduse suhtes ülimusliku õigusjõuga normistikuna).

EL õigustikust tuleneb seonduvalt ülimuslikkuse põhimõttega kohustus, et liikmesriikide kõigi astmete kohtunikud, tulenevalt oma liiduõiguslikust seisundist, peavad siseriikliku õiguse vastuolu korral liidu õigusega jätma siseriikliku õiguse kõrvale ja kohaldama liidu õigust.

EL õigussüsteem ja liikmesriikide õigussüsteemid ei ole üks ja sama tervik. See tähendab, et liidu õigus kehtib liikmesriigi õiguse suhtes ainult määral, mil teostatakse liidule omistatud pädevust. Muidu, s.t siseriikliku õiguse kohaldamisalal, rakendub siseriiklik õigus. See tähendab, et kui siseriiklik õigus tuleb vastuolu korral liidu õigusega kohaldamata jätta valdkonnas, kus pädevused on ära antud, ei ole alati vaja siseriiklikku õigust kohaldamata jätta riigi ainupädevusalal. Nt kuuluvad täna riigi pädevusse rahandusküsimused. Ka riigi haldussüsteem ei pea olema üles ehitatud nii, nagu on üles ehitatud liidu haldussüsteem. Pädevuste jagunemine EL ja liikmesriikide vahel ei ole liidu aluslepingutes ammendavalt ja selgelt kirja pandud.

Samas kehtivad teatud liidu õiguse põhiväärtused ja aluspõhimõtted kogu siseriikliku õiguse suhtes, olenemata pädevuste jagamisest. Näiteks peab riik järgima kogu tegevuses liidu aluseks olevat demokraatiapõhimõtet ega tohi piirata põhiõigusi.

Euroopa Kohus on arvamusel, et liidu õigus ja siseriiklik õigus on ühe ja sama süsteemi osad. Seega väljendab Kohus nõuet jätta liidu õigusega vastuolus olev siseriiklik õigusnorm kohaldamata absoluutsemalt.

Euroopa Kohtu poolt välja töötatud **otsese õigusliku mõju doktriin** selgitab EL õiguse ja siseriikliku õiguse seost. Otsese õigusliku mõju doktriini EL aluslepingud otsesõnu ei nimeta. Doktriiniga seondub ELL artikli 4 lõige 3, mis sätestab:

“3. Koosõlas lojaalse koostöö põhimõttega abistavad liit ja liikmesriigid täielikus vastastikusel austuses üksteist aluslepingutest tulenevate ülesannete täitmisel.

Liikmesriigid kasutavad kõiki asjakohaseid üld- või erimeetmeid, et tagada aluslepingutest või liidu institutsioonide õigusaktidest tulenevate kohustuste täitmine.

Liikmesriigid aitavad kaasa liidu ülesannete täitmisele ja hoiduvad kõigist meetmetest, mis võiksid ohustada liidu eesmärkide saavutamist.“

Lojaalse koostöö kohustust selgitas kohtujurist Tesauro kohtuasjas C-213/89: R. vs. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. (Factortame I) (EKL 1990, lk I-2433, punkt 2454). Kohtujurist peab (enne EÜ asutamislepingu artiklis 10 kirja pandud) **lojaalse koostöö põhimõtet** kogu liidu (ettepaneku kirjutamise ajal „EÜ“) õiguse rakendamise võtmeks. Just selle põhimõtte alusel on võimalik lepinguliste kohustuste menetlus (ELTL 258-260) Euroopa Komisjonis ja ELTL artikkel 260 annab Euroopa Kohtule võimaluse tuvastada, et liikmesriik on rikkunud EL õigust ehk et liikmesriik ei ole täitnud EL aluslepingutest tulenevat kohustust, ning nõuda sellelt riigilt rikkumise lõpetamiseks ja Euroopa Kohtu kohtuotsuse täitmiseks vajalike meetmete võtmist. Lojaalse koostöö põhimõte on aluseks ka eelotsustusmenetlusele jt menetlustele, mis võimaldavad EL õigust otse kohaldada.

EL õigus erineb “tavalisest” rahvusvahelisest õigusest selle poolest, et alguses Euroopa ühenduste loomisega omistasid liikmesriigid Euroopa ühendustele oma suveräänseid pädevusi, luues nii autonoomse õigussüsteemi, mille subjektideks on riikide kõrval ka üksikisikud (füüsilised või eraõiguslikud juriidilised isikud). Seda erinevust põhistab Euroopa Kohus nelja põhimõttega:

- EL õiguse otsese mõju põhimõte;
- EL õiguse ülimuslikkuse põhimõte;
- riigivastutuse põhimõte ja
- kahju hüvitamise põhimõte - nii liidu kui siseriiklik kohtu-, seadusandlik ja täitevvõim peavad täielikult hüvitama füüsilisele isikule ja eraõiguslikule juriidilisele isikule tema suhtes kehtiva liidu õiguse rikkumisega tekitatud kahju.

Õiguskirjanduses **nimetatakse eespool nimetatud doktriine ka põhimõteteks**. Õigusteadlased on seisukohal, et kui on tegemist olulisema põhimõttega, siis seda nimetatakse doktriiniks ning vähem olulist põhimõtet nimetatakse põhimõtteks (T. Kerikmäe).

1. OTSESE ÕIGUSLIKU MÕJU DOKTRIIN

Euroopa Kohus sõnastas doktriini 1962. aastal. EL õiguse otsese õigusliku mõju doktriin **tähendab**, et kui on täidetud teatud tingimused, loob liidu õigus eraõiguslikele isikutele otseseid õigusi ja kohustusi, mida siseriiklikud kohtud peavad tagama. EL õiguse otsene mõju tähendab ka seda, et liidu õigus ei pea rakendatavuseks ja jõustumiseks sõltuma siseriiklikust õigusest. Kohtuasjad 26/62: Van Gend en Loos (EKL 1963, lk 1), 48/65: Alfons Lütticke GmbH. vs. komisjon (EKL 1966, 19), 36/75: Rutili vs. Minister for the Interior (EKL 1975, lk 1219).

1.1. EUROOPA LIIDU ESMASE ÕIGUSE OTSENE MÕJU

1.1.1. Otsese mõju doktriinist üldiselt: Otsese õigusliku mõju kitsas ja lai tähendus. Vahetu kohaldatavus

Otsese õigusliku mõju kitsas ja lai tähendus

Kitsas tähendus:

EL õiguse otsene mõju tähendab, et liidu õigus loob ühelt poolt liidu **füüsilistele ja juriidilistele isikutele** ning teiselt poolt **õiguse rakendajatele** otseseid õigusi ja kohustusi. See tähendab, et 1) EL õigusnormi alusel on võimalik kohtusse nõue esitada, ja et 2) liikmesriigi kohtutel ja ametiasutustel on kohustus liidu õigusnorme rakendada.

Laias tähenduses hõlmab mõiste "otsene õiguslik mõju" kõik liidu õigusnormide liidu liikmesriikides õigusliku jõustamise viisid:

- normatiivsed (Van Gend en Loos), erandjuhtumid (CIA Security),
- normide tõlgendamise nõuded (Marleasing),
- liidu õiguse väärast kohaldamisest või kohaldamata jätmisest tingitud kahju hüvitamise põhimõtted (Francovich) ja
- asjakohased kohtumenetluse eeskirjad (Comet).

Jean Monnet instituut soovitab kasutada mõistet "otsene õiguslik mõju" **laias tähenduses** (alates Amsterdami lepingu jõustumisest).

Mõistete "vahetu kohaldatavus" (*direct applicability*) ja "otsene õiguslik mõju" (*direct effect*) erinevus

VAHETU KOHALDATAVUS tähendab, et rahvusvahelise lepingu norm on vahetult kohaldatav lepingu osalisriigi kehtivas õiguses, vajamata siseriiklikku rakendusakti. Nii on EL määrus siseriikliku õiguse allikaks siseriikliku rakendusaktita. EL määrust ei tohigi eraldi aktiga siseriiklikku õiguskorda üle võtta. Seega on EL määrus vahetult kohaldatav õigusakt. Ehkki kõik liidu määrused on vahetult kohaldatavad, ei pruugi kõigil olla otsest õiguslikku mõju.

S.t, et kui EL määrus või selle osa on:

- ebatäpne või
- tingimuslik, siis

puudub tal otsene mõju - ta on üksnes vahetult kohaldatav (s.t, et akti kohaldatavuse üle otsustab kohus).

Seega on **otsese mõju kriteeriumideks** EL õigusnormi:

- **selgus ja täpsus** ning
- **tingimusetus**.

Otsene õiguslik mõju võib olla kõigil EL õigusnormidel.

Esmalt rakendas otsese õigusliku mõju doktriini Euroopa Kohus kohtuasjas *Van Gend en Loos*.

1.1.2. Kohtuasi 26/62: Van Gend en Loos vs. Administratie der Belastingen, EKL 1963, lk 00001

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Milline võis olla kohtuasja vastuvõetavuse ja Euroopa Kohtu pädevuse üle peetava vaidluse poliitiline tähendus?
6. Hinnake Euroopa Kohtu poolt kasutatavat tõlgendamismeetodit: Võrrelge seda tõlgendamismeetodit klassikaliste tõlgendamismeetoditega.
7. Komisjoni ja kohtujuristi arvamused erinevad selles kohtuasjas. Milles erinevus seisneb? Pane tähele, et kohtuotsus ei kajasta kohtujuristi ja komisjoni seisukohtade erinevusi!

EUROOPA KOHTU OTSUS

5. veebruar 1963

Kohtuasjas 26/62,

mille esemeks on Euroopa Kohtule Euroopa Majandusühenduse asutamislepingu artikli 177 esimese lõigu punkti a ja kolmanda lõigu alusel esitatud eelotsusetaotlus, mille esitas Tariefcommissie – Madalmaade halduskohus, mis on kõrgema astme kohus maksuküsimustes – nimetatud kohtus pooleliolevas menetluses järgmiste poolte vahel:

N.V. Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend en Loos, asukoht: Utrecht, esindajad: Amsterdami advokaadid H. G. Stibbe ja L. F. D. ter Kuile, kohtudokumentide kättetoimetamise aadress: Madalmaade Suursaatkond Luxembourgis,

ja

Madalmaade maksuamet, esindaja: Zaandami tolliinspektor, kohtudokumentide kättetoimetamise aadress: Madalmaade Suursaatkond Luxembourgis,

eelotsuse tegemiseks järgmistes küsimustes:

- 1) kas EMÜ asutamislepingu artiklil 12 on siseriiklik õigusmõju, teisisõnu, kas üksikisikud saavad nimetatud artikli alusel tugineda õigustele, mida siseriiklikud kohtud peavad kaitsma;
- 2) jaatava vastuse korral, kas 8-protsendilise imporditollimaksu kohaldamine juhul, kui põhikohtuasja hageja importis Madalmaadesse Saksamaa Liitvabariigist pärit karbamiidformaldehüüdi, kujutas endast tollimaksu ebaseaduslikku suurendamist EMÜ asutamislepingu artikli 12 tähenduses, või oli sel juhul tegemist enne 1. märtsi 1960 kohaldatud tollimaksu põhjendatud muutmisega, mida hoolimata sellest, et aritmeetiliselt oli see suurendamine, ei saa ometi artikli 12 tingimuste järgi keelatuks pidada,

EUROOPA KOHUS,

koosseisus: president A. M. Donner, kodade esimehed L. Delvaux ja R. Rossi, kohtunikud O. Riese, Ch. L. Hammes (ettekandja), A. Trabucchi ja R. Lecourt,

kohtujurist: K. Roemer,

kohtusekretär: A. Van Houtte,

on teinud järgmise

otsuse

[...]

Põhjendused**I – Menetlus**

Tariefcommissie poolt, kes on kohus EMÜ asutamislepingu artikli 177 mõttes, nimetatud artikli alusel esitatud eelotsusetaotluse menetluse õiguspärasust ei ole vaidlustatud.

Eelotsusetaotlus ei anna ka alust kriitikaks Euroopa Kohtu algatusel.

II – Esimene küsimus*A – Euroopa Kohtu pädevus*

Madalmaade ja Belgia valitsus vaidlustavad Euroopa Kohtu pädevuse põhjendusega, et eelotsusetaotlus ei ole seotud asutamislepingu tõlgendamise, vaid selle kohaldamisega Madalmaade riigiõiguse kontekstis.

Nad on seisukohal, et Euroopa Kohtul puudub eelkõige pädevus otsustada, kui peaks ilmnema vajadus, kas EMÜ asutamislepingu sätted on ülimuslikud Madalmaade õigusaktide või muude lepingute suhtes, millega Madalmaad on liitunud ja mis on inkorporeeritud Madalmaade siseriiklikusse õigusse. Sellise probleemi lahendamine kuulub siseriiklike kohtute

ainupädevusse, arvestades võimalikku hagi esitamist kooskõlas asutamislepingu artiklite 169 ja 170 sätetega.

Käesolevas asjas ei ole aga Euroopa Kohtul palutud otsustada asutamislepingu kohaldamise üle vastavalt Madalmaade siseriikliku õiguse põhimõtetele, mis on endiselt siseriiklike kohtute ülesanne, vaid teda palutakse kooskõlas asutamislepingu artikli 177 esimese lõigu punktiga a üksnes tõlgendada nimetatud lepingu artikli 12 tähendust ühenduse õiguses ja näidata, milline on selle artikli õigusmõju üksikisikutele.

Järelikult puudub kõnealusel väitel õiguslik põhjendus.

Edasi väidab Belgia valitsus, et Euroopa Kohtul puudub pädevus sel põhjusel, et vastus, mille Euroopa Kohus võiks anda Tariefcommissie esimesele küsimusele, ei mõjutaks selles kohtus algatatud menetluse tulemust.

Euroopa Kohtule käesolevas asjas pädevuse andmiseks on aga üksnes vaja, et tõstatatud küsimus oleks selgelt seotud asutamislepingu tõlgendamisega.

Nii kaalutlused, millest lähtudes siseriiklik kohus võis oma küsimused valida, kui ka asjassepuutuvuse, mille ta omistab sellistele küsimustele seoses tema lahendada antud asjaga, jätab Euroopa Kohus oma hinnangust välja.

Esitatud küsimuste sõnastusest ilmneb, et need on seotud asutamislepingu tõlgendamisega.

Seega on Euroopa Kohus pädev neile vastama.

Järelikult ei ole ka see väide põhjendatud.

B – Põhiküsimus

Tariefcommissie esimene küsimus on, kas asutamislepingu artiklil 12 on siseriiklikus õiguses otsene mõju selles mõttes, et liikmesriikide kodanikud võivad kõnealusel artikli alusel tugineda õigustele, mida siseriiklik kohus peab kaitsma.

Et teha kindlaks, kas rahvusvahelise lepingu sätted ulatuvad oma mõjult nii kaugemale, tuleb vaagida nende sätete mõtet, ülesehitust ja sõnastust.

EMÜ asutamislepingu eesmärk – luua ühisturg, mille toimimine puudutab otseselt üksikisikuid ühenduses – eeldab, et see leping on enam kui kokkulepe, millega lepinguosaliste riikide vahel luuakse lihtsalt vastastikused kohustused.

Seda seisukohta kinnitab asutamislepingu preambul, mis ei osuta üksnes valitsustele, vaid ka rahvastele, ning konkreetsemalt kinnitab seda niisuguste organite loomine, millele on antud suveräänsed õigused, mille kasutamine mõjutab nii liikmesriike kui ka nende kodanikke.

Liitigi tuleb märkida, et ühendusse koondunud riikide kodanikke kutsutakse üles aitama ühenduse toimimisele kaasa Euroopa Parlamendi ning majandus- ja sotsiaalkomitee vahendusel.

Lisaks kinnitab ülesanne, mis on Euroopa Kohtule antud artikli 177 alusel, mille eesmärk on tagada asutamislepingu ühetaoline tõlgendamine siseriiklike kohtute poolt, et riigid on tunnustanud ühenduse õigust õigusallikana, millele nende kodanikud võivad tugineda kõnealuste kohtute ees.

Sellest tuleb teha järeldus, et ühendus moodustab rahvusvahelises õiguses uue õiguskorra, mille huvides riigid, ehkki vähestes valdkondades, on piiranud oma suveräänseid õigusi ja mille subjektide hulka ei kuulu mitte ainult liikmesriigid, vaid ka nende kodanikud.

Sõltumata liikmesriikide õigusaktidest ühenduse õigus mitte ainult ei kohusta üksikisikuid, vaid on kavandatud andma neile ka õigusi, millest saab nende õiguspärandi osa.

Kõnealused õigused ei teki mitte üksnes siis, kui need on sõnaselgelt antud asutamislepinguga, vaid ka kohustuste tõttu, mille asutamisleping paneb selgelt määratletud viisil nii üksikisikutele kui ka liikmesriikidele ning ühenduse institutsioonidele.

Arvestades asutamislepingu ülesehitust tollimaksude ja samaväärse toimega maksude osas, tuleb rõhutada, et artiklisse 9, mis seab ühenduse aluseks tolliliidu, kuulub olulise sättena nende tollimaksude ja maksude keeld.

Kõnealusel sätel leidub asutamislepingu selle osa alguses, mis määratleb „ühenduse alused”. Seda kohaldatakse ja täpsustatakse artikliga 12.

Artikli 12 sõnastus sisaldab selget ja tingimusteta keeldu, mis ei ole kohustus midagi teha, vaid

kohustus hoiduda millegi tegemisest.

Liitigi ei ole riigid selle kohustuse kohta teinud ühtegi reservatsiooni, mis seaks selle rakendamise sõltuvusse siseriiklikust õigusaktist.

Keeld on oma olemuselt just selline, et sellel võib olla vahetu õigusmõju liikmesriikide ja üksikisikute vahelistes õigussuhetes.

Artikli 12 rakendamine ei nõua riikide seadusandlikku sekkumist.

Asjaolu, et selle artikli alusel on tegevusest hoidumise kohustuse subjektiks tehtud nimelt liikmesriigid, ei tähenda, et nende kodanikel ei või sellest kohustusest õigusi tekkida.

Lisaks on väär asutamislepingu artiklitel 169 ja 170 rajanev argument, mille on esitanud kolm valitsust, kes on esitanud Euroopa Kohtule oma kirjalikud märkused.

Asjaolu, et asutamislepingu nimetatud artiklid võimaldavad komisjonil ja liikmesriikidel anda oma kohustused täitmata jätnud riigi Euroopa Kohtusse, ei tähenda, et üksikisikud ei või vajaduse korral tugineda siseriikliku kohtu ees nendelesamadele kohustustele, nagu ka fakt, et asutamisleping annab komisjoni käsutusse vahendid selle lepinguga pandud kohustuste täitmise tagamiseks, ei välista võimalust viidata nende kohustuste rikkumisele siseriiklikule kohtule lahendada antud kohtuasjades üksikisikute vahel.

Kui tagatised artikli 12 liikmesriikidepoolse rikkumise vastu piirduksid menetlusega artiklite 169 ja 170 alusel, jätaks see üksikisikute õigused ilma igasuguse otsese kohtuliku kaitseta.

On oht, et toetumine nimetatud artiklitega ettenähtud menetlusele ei oleks tõhus, kui see leiaks aset pärast siseriikliku otsuse täitmist, mis on tehtud asutamislepingu sätteid rikkudes.

Asjaomaste isikute valvsus oma õiguste kaitsel tagab tõhusa järelevalve lisaks järelevalvele, mille artiklid 169 ja 170 usaldavad komisjoni ja liikmesriikide hoolde.

Eelnenud kaalutlustest järeldub, et vastavalt asutamislepingu mõttele, ülesehitusele ja sõnastusele tuleb artiklit 12 tõlgendada nii, et sellel on vahetu õigusmõju ja see loob üksikisiku õigusi, mida siseriiklikud kohtud peavad kaitsma.

III – Teine küsimus

A – Euroopa Kohtu pädevus

Belgia ja Madalmaade valitsuse märkuste kohaselt tundub selle küsimuse sõnastus enne vastamist nõudvat, et Euroopa Kohus vaataks läbi Madalmaadesse imporditud karbamiidformaldehüüdi liigituse, mille suhtes Van Gend & Loos ja Zaandami tolliinspektor olid erineval arvamusel selles osas, mis on seotud 1947. aasta Tariefbesluit'iga.

Kõnealune küsimus ei nõua asutamislepingu tõlgendamist, vaid käsitleb Madalmaade tollialaste õigusaktide kohaldamist aminoplastide liigituse suhtes, mis on väljaspool artikli 177 punktiga a ühenduse kohtule antud pädevust.

Järelikult ei ole Euroopa Kohus pädev käsitlema Tariefcommissie eelotsusetaotlust.

Tariefcommissie küsimuse tegelik mõte on aga selles, kas kõnealuse toote tollimaksu tegelik suurenemine, mis ei ole tingitud mitte tollimaksumäära suurendamisest, vaid kõnealuse toote uuest liigitusest, mis tuleneb tema tollikirjelduse muutmisest, on õiguse seisukohalt vastuolus asutamislepingu artiklis 12 sisalduva keeluga.

Niiviisi vaadelduna käsitleb esitatud küsimus asutamislepingu sätte tõlgendamist ja veelgi täpsemalt tähendust, mis tuleks omistada enne asutamislepingu jõustumist kohaldatud tollimaksude mõistele.

Seega on Euroopa Kohus pädev vastama kõnealusele küsimusele.

B – Põhiküsimus

Asutamislepingu artikli 12 sõnastusest ja ülesehitusest järeldub, et kui on vaja kindlaks teha, kas tollimakse ja samaväärse toimega makse on suurendatud nimetatud artiklis sisalduvat keeldu rikkudes, tuleb arvesse võtta tollimakse ja muid makse, mida liikmesriigid tegelikult kohaldasid asutamislepingu jõustumise kuupäeval.

Mis puutub asutamislepingu artiklis 12 sisalduvasse keeldu, siis võib selline seadusvastane suurendamine tekkida nii tollitariifi ümberkorraldamisest, mille tulemusel liigitatakse toode kõrgemalt maksustatavasse rubriiki, kui ka tollimaksumäära tegelikust suurendamisest.

Kui pärast asutamislepingu jõustumist üks ja seesama toode ühes ja sellesamas liikmesriigis allutati kõrgemale tollimaksumäärale, ei ole eriti tähtis, kuidas tollimaksude suurendamine aset leidis.

Eespool antud tõlgenduse kohaselt kuulub artikli 12 kohaldamine siseriikliku kohtu pädevusse, kes peab tegema kindlaks, kas tollimaksuga maksustatav toode, käesoleval juhul Saksamaa Liitvabariigist pärinev karbamiidformaldehüüd, on maksustatud Madalmaades jõustatud tollimeetmete alusel imporditollimaksuga, mis on kõrgem kui see, millega ta oli maksustatud 1. jaanuaril 1958.

Euroopa Kohus ei ole pädev kontrollima selles küsimuses vastakaid seisukohti, mis on esitatud talle menetluse käigus, vaid peab jätma need siseriiklike kohtute otsustada.

IV – Kohtukulud

EMÜ Komisjoni ja Euroopa Kohtule oma märkusi esitanud liikmesriikide kohtukulusid ei hüvitata. Et põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus Tariefcommissie's poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse nimetatud kohus.

Esitatud põhjendustest lähtudes

EUROOPA KOHUS,

võttes arvesse menetlusdokumente,

kuulanud ära ettekandja-kohtuniku ettekande,

kuulanud ära põhikohtuasja hageja ja EMÜ Komisjoni suulised märkused,

kuulanud ära kohtujuristi ettepaneku,

võttes arvesse Euroopa Majandusühenduse asutamislepingu artikleid 9, 12, 14, 169, 170 ja 177,

võttes arvesse protokollu Euroopa Majandusühenduse Kohtu põhikirja kohta,

võttes arvesse Euroopa Ühenduste Kohtu kodukorda,

vastuseks küsimustele, mis talle 16. augusti 1962. aasta otsusega eelotsuse saamiseks on esitanud Tariefcommissie, otsustab:

Euroopa Majandusühenduse asutamislepingu artiklil 12 on vahetu õigusemõju ja see artikkel loob üksikisiku õigusi, mida siseriiklikud kohtud peavad kaitsma.

Selleks et kindlaks teha, kas tollimakse või samaväärse toimega makse on suurendatud asutamislepingu artiklis 12 sisalduvat keeldu rikkudes, tuleb arvesse võtta tollimakse ja makse, mida liikmesriik tegelikult kohaldas asutamislepingu jõustumise kuupäeval.

Selline suurendamine võib tekkida nii tariifi ümberkorraldamisest, mille tulemusel liigitatakse toode kõrgemalt maksustatud rubriiki, kui ka kohaldatava tollimaksumäära suurendamisest.

Käesoleva menetluse kohtukulude jaotuse otsustab Tariefcommissie.

Otsuse langetas Euroopa Kohus 5. veebruaril 1963 Luxembourgis.

Alla kirjutanud Donner, Delvaux, Rossi, Riese, Hammes, Trabucchi, Lecourt.

Kuulutatud avalikul kohtuistungil 5. veebruaril 1963 Luxembourgis.

Kohtusekretär A. Van Houtte

President A. M. Donner

Kohtujuristi Karl Roemer ettepanek

[...]

II Esimene küsimus

1. Vastuvõetavus

[Hollandi ja Belgia valitsused juhivad tähelepanu kahele punktile esimese küsimuse vastuvõetavuse kohta:]

1. Asjasse ei puutu lepingu artikli tõlgendamine, vaid küsimus on Hollandi riigiõiguses.
2. Vastus esimesele küsimusele ei mõjuta Hollandi tegelike probleemide lahendamist. Isegi juhul, kui küsimusele vastatakse jaatavalt, peavad Hollandi kohtud siiski otsustama, millisele ratifitseerimislepingule (EÜ asutamislepingust või Brüsseli lepingust tulenevale) anda ülimuslikkus.

[...]

Küsimuse kohta, kas maksukomisjoni kohtule esitatud probleem puudutab Hollandi riigiõigust, saab teha järgmised tähelepanekud:

Olen arvamisel, et esimese küsimuse sõnastusest (kas artiklil 12 . . . on otsene mõju) jääb mulje, et küsimus ei kuulu Euroopa Kohtu pädevusse artikli 177 kohaselt. Pole võimalik selgitada ammendavalt rahvusvahelise lepingu tegelikku õiguslikku mõju liikmesriigi kodanikele, puudutamata liikmesriikide riigiõigust.

Teiselt poolt on selge, et küsimus ei puuduta üksnes riigiõigust. Rahvusvahelise lepingu mõju sõltub esmalt sellest õiguslikust jõust, mille seadusandja soovis anda üksiksätetele: kas tegemist on üksnes programmi või kavatsuse väljendusega või kohustusega tegutseda rahvusvahelisel tasandil või on otsene õiguslik mõju liikmesriikide õigussüsteemile. Kui vastav uurimine ei võimalda järeldada, kuidas siseriiklik riigiõigus hõlmab lepingu kavatsuslikku mõju riigi õigussüsteemile, tuleb lepingut tõlgendada. Hoolimata esimese küsimuse ebaõnnestunud sõnastusest on võimalik selles tuvastada nõuet tõlgendamiseks, mida Kohus saab kergesti eraldada talle esitatud asjaoludest ja mida ta saab artikli 177 alusel teha.

Teise punkti kohta

Teine vastuväide puudutab nn „otsuse asjakohasust“ – küsimus sellest, kas konkreetse probleemi lahendamisel on ühenduse õiguse kohaselt mingi tähendus otsusele siseriikliku menetluse suhtes.

Olen arvamisel, et Kohtul puudub põhimõtteliselt pädevus seda eelotsuseküsimust arutada. Artikli 177 lõike 2 kohaselt, mida tuleb samuti rakendada selle artikli lõike 3 raames tehtava eelotsusetaotluse suhtes („ . . . kui ta peab seda otsuse tegemiseks vajalikuks . . . „), on siseriiklikul kohtul siin teatud kaalutlusruum. Ta esitab idee, kuidas siseriiklik menetlus otsustada ja küsib ise, millises menetlusetapis kasutada õiguste ja asjaolude hindamismeetodit, tõlgendades lepingut siduvalt artikli 177 raames.

Euroopa Kohus, kes põhimõtteliselt ei pea rakendama siseriiklikku õigust, ei saa oma pädevust ületamata uuesti läbi vaadata siseriikliku õiguse argumente. Seega peab ta tunnustama siseriikliku kohtu tõlgendust nendes küsimustes, mida siseriikliku kohtu arvates on tema otsuse jaoks vaja.

[...]

Selles kohtuasjas tuleb pärast jaatavat vastust esimesele küsimusele vastata teisele küsimusele. Võimalik, et teisele küsimusele vastamiseks tuleb tõlgendada artiklit 12, mille kohaselt puudub vastuolu EÜ asutamislepingu ja Brüsseli protokolliga vahel, võimalik, et sellepärast, et artikkel 12 võimaldab eriiselooga asjade erandlikku käsitlemist. Lisaks, Euroopa Kohtul puudub pädevus hinnata Hollandi kohtu tegevuse olulisust võimaliku vastuolu uurimisel ja kirjutada siseriiklikule kohtule ette, kuidas asi lahendada. Kõigil neil põhjustel ei saa väita, et otsus menetlusküsimuste kohta ei ole asjakohane ja keelduda esimesele küsimusele vastamisest.

2. Sisu

Märkisin eelnevalt, et küsimuse sõnastus on ebaõnnestunud. Kuid küsimuse tähendus on selgelt arusaadav Hollandi riigiõiguse taustal. Vastavalt Hollandi konstitutsiooni § 66 tõlgendusele kohtutes, antakse rahvusvaheliste lepingutele ülimuslikkus siseriikliku õiguse ees, kui sellisel lepingunormil on üldsiduv mõju, st kui lepingunormil on otsene õiguslik mõju. Sellepärast tekib küsimus, kas EÜ asutamislepingu artiklil 25 on otsene õiguslik mõju või see artikkel üksnes kohustab liikmesriiki mitte jõustama temaga vastuolus olevaid õigusakte, mille rikkumisel oleks siseriiklik õigus ebatõhus.

Menetluse käigus väljendati erinevaid arvamusi. Hageja ja Euroopa Komisjon väidavad, et artiklil 12 on otsene õiguslik mõju, mis tähendab, et liikmesriikide ametiasutused ja kohtud peavad seda artiklit otse kohaldama. Selliste arvamuste kohaselt peab esimesele küsimusele vastama jaatavalt. Seevastu Holland, Belgia ja Saksamaa arvavad, et artikkel 12 kohustab üksnes liikmesriike.

Kirjalikus ja suulises menetluses püüdis komisjon oma seisukohta põhjendada, esitades üksikasjaliku analüüsi ühenduse struktuuri kohta. Komisjon selgitas väga veenvalt, et rahvusvahelise lepinguõiguse ja liikmesriikidevahelise üldise õiguspraktika alusel hinnates kujutavad Euroopa lepingud endast sügavat õiguslikku uuendust ja et on väärid neid hinnata üksnes siseriikliku õiguse üldpõhimõtete taustal.

On õige, et sellistele järeldustele oleks pidanud jõudma menetlustes, kus tekkis põhiküsimus ühenduse õiguse ja siseriikliku õiguse vahekorra.

Ühenduse õiguse ekspert teab, et tegelikult ei ole ühenduse õigus üksnes hulk riikidevahelisi lepingulisi suhteid. Ühendusel on oma liikmesriikidest sõltumatud institutsioonid, millel on võime võtta haldusmeetmeid ja anda õigusnorme, mis loovad liikmesriikidele, liikmesriikide ametiasutustele ja kodanikele otse õigusi ja kohustusi. Mainitu tuleneb selgelt asutamislepingu artiklitest 187, 189, 191 ja 192.

Lisaks on mõne EÜ asutamislepingu sätte eesmärk olla siseriikliku õiguse osa ja siseriiklikku õigust muuta või täiendada. Näiteks artiklid 85 ja 86 konkurentsi valdkonnas (konkreetsete lepingute keelamine, ühisturul liikmesriikide turgu valitseva seisundi kuritarvitamise keeld (artikkel 88) ja siseriiklike kohtute kohustus teha ühenduse institutsioonidega koostööd otsuste ja nende jõustamise osas (EÜ asutamislepingu artiklid 177 ja 192, Euroopa Kohtu põhikirja artiklid 26 ja 27). Seonduvalt saab viidata sätetele, millel on otsene mõju: näiteks sätted lepingu jaotises isikute, teenuste ja kapitali vaba liikumine (artiklid 48 ja 60).

Teisalt ei saa unustada, et mitmed lepingu sätted viitavad selgelt liikmesriikide kohustustele.

[Lepingu esimesest osast, kus esitatakse ühenduse põhimõtted, märgiksin artiklit 5 [nüüd EÜ artikkel 10], mis sätestab, et liikmesriigid võtavad kõik kohased meetmed, eesmärgiga tagada lepingust tulenevate kohustuste täitmine, või artiklit 8, mis sätestab, et esimeses etapis sätestatud eesmärgid tuleb tegelikult saavutada ja et teatud kohustused tuleb täita. Kaupade vaba liikumise jaotisest tuleb märkida artiklit 11 [nüüd artikkel puudub] (kohustused seoses tollimaksudega) ja artiklit 37 (kohustused seoses kaubanduslike riigimonopolidega). Viimaks, võimalik et mitteammendavalt, võiks märkida artiklit 106, mille kohaselt liikmesriigid volitavad EKPS-i.

Kindlasti on võimalik asutamislepingu hoolega koostatud sõnastusest, samuti lepingu materiaalsest sisust tuletada, et need sätted määravad üksnes liikmesriikidepoolset kohustused.

Edasi võib aga leida ka sätteid, mille, ehkki deklaratiivses vormis, eesmärk on selgelt nii sisu kui konteksti poolt kohustada üksnes liikmesriike, omamata otsest siseriiklikku mõju.

Need on sätted impordi ja eksporditollimaksude kaotamise kohta ja maksundusliku iseloomuga tollitõkete alandamise kohta (artiklid 13, 16, 7 [nüüd artiklid puuduvad]), ühtse tollitariifi järk-järgulise sisseviimise kohta (artikkel 23 [nüüd artikkel puudub]), impordikvootide globaalseteks kvootideks konverteerimise kohta ja viimaste suurendamise kohta (artikkel 33 [nüüd artikkel puudub]), kaubanduslike riigimonopolide kohandamise kohta (artikkel 37), asutamisõiguse etappide järk-järgulise kaotamise kohta (artikkel 52), kapitali vaba liikumise piirangute kaotamise kohta (artikkel 67 [nüüd artikkel puudub]) ja transpordi diskrimineerimise kaotamise kohta (artikkel 79).]

Võrdlusena, lepingu sõnastuses esinevad suhteliselt harva mõisted „keelatakse“ või „keelatud“, näiteks artiklites 7 [nüüd artikkel puudub], 9 [nüüd artikkel puudub], 30, 34, 80, 85 ja 86. Mõnest neist sätetest, eelkõige määral, mil nad ei ole adresseeritud kodanikele, selgub, viidates määrustele, mida on vaja võtta hiljem või teistele rakendussätetele, et neil ei saa olla mingisugust otsest õiguslikku mõju (artiklid 9 [nüüd artikkel puudub], 28 ja 34).

Intrigeeriv on, et isegi sätetes [sic], kus on mõiste „ühistoruga kokkusobimatu“ (artikkel 92 riigiabi), ei saa küsimus olla otseses mõjus, sest, artikli 93 kohaselt, kui komisjon tuvastab, et riigiabi määrused ei sobi lepinguga kokku, on ta pädev otsustama, et asjassepuutuv riik peab sellise abi lõpetama või muutma seda komisjoni määratud tähtaja jooksul.

Esmalt järeldub sellest analüüsist seega, et olulised osad asutamislepingust kohustavad selgelt üksnes liikmesriike ega sisalda otsese siseriikliku mõjuga norme.

Artikli 169 raames esitab komisjon liikmesriigile, kes ei ole täitnud asutamislepingust tulenevaid kohustusi, põhjendatud arvamuse, milles annab teatud tähtaja, mille jooksul riik peab täitma komisjoni ettekirjutused. Artikli 171 alusel nõutakse selliselt riigilt, et ta võtaks vajalikud meetmed Euroopa Kohtu kohtuotsuse täitmiseks. Kui riigilt oodati ühenduse õiguse eesmärgil lepingusätete otsest kohaldamist esmasena siseriikliku õiguse ees, on aluspõhimõtteks, et täitmismenetlust võib piirata avalduseks nende meetmete kehtetuse kohta, mis võeti vastu asutamislepingu sätetega. Vähemalt artikli 171 sätted, kui nad ei võtaks arvesse artiklist 169 tulenevat tähtaega, oleks kunstlikud.

Kui kaalume, milline seisund võiks selles õiguslike võimaluste paljususe süsteemis olla artiklil 12, peab meenutama selle artikli sõnastust. See on järgmine [uus sõnastus:

“Liikmesriikide vahel on keelatud impordi- ja eksporditollimaksud ja samaväärse toimega maksud. See keeld kehtib ka fiskaalsete tollimaksude suhtes”].

Mulle tundub vaieldamatult, et selle sõnastuse puhul on tegemist samasuguse õigusliku kohustusega, nagu tuleneb lepingu teistest artiklitest. Artiklile 12 vähema õigusliku seisundi andmine ei oleks kooskõlas selle artikli olulisusega lepingus. Edasi, minu arvates ei sõltu selle kohustuse rakendamine ühenduse institutsioonide teistest õiguslikest meetmetest, mis võimaldab teatud mõttes rääkida artikli 12 otsesest

õiguslikust mõjust.

Siiski, maksukomisjoni tõstatatud oluline küsimus on, kas see otsene mõju sõltub liikmesriikide ametiasutustest või peaks see tungima siseriiklikku õigusalasest ja olema liikmesriigi haldus- ja kohtuasutuste poolt otse rakendatav.

Siin algavad tõlgendamise tegelikud probleemid:

Esmalt on märkimisväärne, et liikmesriike nimetatakse adressaatideks nagu teistes sätetes, mis selgelt üksnes kavatsevad panna riikidele kohustusi (artiklid 13, 14, 16, 27 [nüüd artiklid puuduvad] jne).

[Artikli 12 tekst on:

Liikmesriigid ei vii sisse uusi tollimakse ega suurenda juba olemasolevaid. Sellest järeldub, et artiklis 12 ei mõelda halduspraktikat ehk siseriiklike haldusasutuste tegevust].

Kuid eraldi oma adressaatidest meenutab artikkel 12 teiste sätete sõnastust, mis minu arvates vaieldamatult kohustavad liikmesriike, sest nad sätestavad selgelt „kohustused“, isegi kui üksnes viimastes lõigetes (vt näiteks artiklid 31 [nüüd artikkel puudub] ja 37).

Selle kohta on ka vaja märkida artiklit 95, mis sätestab, et ükski liikmesriik ei kehtesta teiste liikmesriikide toodetele mingeid otseseid ega kaudseid riigimakse, mis on suuremad sarnasugustele kodumaistele toodetele kehtestatud otsestest või kaudsetest maksudest.

Edasi tuleb märkida, et artikli 12 sõnastusest puuduvad sellised väljendid, nagu „keeld“, „keelatud“, „lubamatu“, „mõjuta“, mida kasutatakse lepingu teistes sätetes. Kui säte on mõeldud otse kohaldamiseks, s.t liikmesriigi haldusasutuste poolt, on vaja täpselt näidata kavandatav õiguslik mõju.

Esmalt peab tuvastama, kas artikkel 12 on sisuliselt otsekohaldav. Tuleb arvesse võtta, et vähemalt käesoleval ajal on liikmesriikidel suures osas säilinud oma seadusandlik pädevus tolliküsimustes. Mõnes liikmesriigis antakse nendes küsimustes formaalseid seadusi.

Seega toimub artikli 12 otsekohaldamine artikli 12 kohaselt sageli liikmesriigi haldusorganite ja kohtute poolse õigusaktide kontrolli vormis.

Selle artikli eesmärk näib väga kompleksne. Sellepärast pole eriti võimalik, et artikli sätteid oleks võimalik igas asjas probleemideta rakendada. Muuhulgas rakendub artikkel 12 samaväärse toimega maksude suhtes. Meil oli hiljuti teises kohtuasjas raskusi mõiste „samaväärse toimega maksud“ täpse määratlemisega. Edasi viitab artikkel 12 tollimaksudele või nendega samaväärse toimega maksudele, mis rakenduvad teatud hetkel. Euroopa Kohtu kohtupraktikast oleme õppinud, et isegi sõna „rakendama“ tõlgendamine võib olla probleemne. Lõpuks näitab käesolev menetlus, milliseid probleeme võivad tekkida juhul, kui avastatakse rakendatud maksu suurendamine tollitariifistiku muudatuste tõttu.

Neid raskusi näeb selgemalt, kui mõistetakse, et tolliõiguses ei ole riigid üksnes negatiivselt kohustatud. Asutamisleping nõuab riikidelt jätkuva hulga meetmete võtmist, eesmärgiga kohandada nende tolliõigus ühisturu arenguga. Kuid kui tollisüsteem pidevalt muutub, ei ole kerge artikli 12 rakendamise üle järelevalvet teostada.

Mul on raske mõista, kuidas sel taustal saab komisjon eeldada, et artikli 12 otse kohaldatavus võib õiguskindlust suurendada.

Kas võib tõesti eeldada, et ettevõtted tuginevad oma majandustegevuses üksnes teatud lepingu erisätete tõlgendamisele ja rakendamisele ehk kas nad ei leiaks usaldusväärsemaid juhiseid siseriiklikest kehtivatest tollieeskirjadest?

Isegi juhul, kui need argumendid üksi annaks piisavalt alust lükata ümber seisukoht, et artiklil 12 on otsene õiguslik mõju, tuleb esitada järgmised lisaargumendid:

Liikmesriikide konstitutsiooninormid, eelkõige normid, milles määratakse riigiülese või rahvusvahelise õiguse ja siseriikliku õiguse suhe, pole kaugeltki ühesugused.

Kui artiklil 12 on otsene õiguslik mõju, võib tekkida olukord, et artikli 12 rikkumine muudab siseriikliku tolliõiguse ebatõhusaks, kohaldades üksnes mõnes liikmesriigis. Toon sellise juhtumi näidetena Hollandi, kelle konstitutsioonis (artiklis 66) antakse rahvusvahelistele lepingutele, milles on üldised ja vahetult kohalduvad sätteid, ülimuslik seisund siseriikliku õiguse ees, Luksemburgi (kus kohtud selgete konstitutsiooninormide puudumise tõttu on järeldanud peamiselt sama) ja võib-olla Prantsusmaa (võib-olla 4. oktoobri 1958. aasta konstitutsiooni artikkel 55 ei ole piisavalt selge hilisemate seaduste suhtes ja lisaks sisaldab reservatsiooni, et tegemist peab olema vastastikuse rakendamisega).

Teiselt poolt on teada, et Belgia konstitutsioonist puudub säte rahvusvaheliste lepingute õigusliku mõju kohta siseriiklikus õiguses. Belgia kohtupraktikast ilmneb, et rahvusvahelistel lepingutel on siseriikliku õigusega sarnane seisund.

Ka Itaalia konstitutsioonis puudub norm, millest saaks tuletada rahvusvahelise õiguse ülimuslikkust siseriikliku õiguse ees. Kohtupraktikal ja valitsevatel doktriinidel ei ole lepingute suhtes ülimuslikku

seisundit, vähemalt mitte hilisema siseriikliku õiguse ees.

Lõpuks, Saksa põhiseaduse artikkel 24 sätestab, et Saksamaa võib seaduse alusel anda suveräänsed õigused üle rahvusvahelistele institutsioonidele. Artikkel 25 sätestab, et rahvusvahelise õiguse üldnormid on Saksa õiguse olemuslik osa, millel on siseriikliku õiguse suhtes ülimuslik seisund ja millega luuakse Saksamaa territooriumi elanikele vahetult kohaldatavad õigused ja kohustused. Siiski, vastupidiselt mõne autori arvamusele, ei tulene kohtupraktikast, et rahvusvahelistel lepingutel on hilisemate siseriiklike seaduste ees ülimuslik seisund.

EÜ asutamislepingu autorid puutusid selle konstitutsiooniõiguse valdkonnaga kokku ühenduse õigusaktide koostamisel. Kahtlen, kas tolliõiguse seisukohalt niivõrd olulist sätet uurinud autorid soovisid saada vahetu kohaldatavuse põhimõtte ebahühtlast arengut - tagajärke, mis on vastuolus ühenduse olulise eesmärgiga.

Kuid samuti ei ole neis riikides, mille konstitutsiooniõigus annab rahvusvahelistele lepingutele ülimuslikkuse siseriikliku õiguse ees, tagatud õiguse ühetaoline areng.

EÜ asutamisleping ei loo mehhanismi, millega vältida ühenduse õiguse ühetaolise arengu ohustamist. Artikkel 177 näeb ette üksnes õiguse ja kohustuse esitada Euroopa Kohtule küsimus asutamislepingu tõlgendamiseks, kuid mitte võimalust küsida siseriikliku õiguse ühenduse õigusele vastavuse kohta. Sellepärast on võimalik, et siseriiklik kohus võib hoiduda Euroopa Kohtult eelotsust küsimast, kui tema arvates ei ole probleem tõlgendamises ning seejärel siiski ise lepingu tõlgendamise küsimuses teistsugust järeldada. Sel viisil võivad erinevate riikide, kuid ka sama riigi, kohtud õigust erinevalt rakendada.

Kohtujurist järeldab pärast kõiki neid arutlusi, mis põhinevad lepingu süsteemi kui terviku uurimisel, tõlgendatava õigusnormi sõnastusel, sisul ja kontekstil, et artiklit 12 ei ole võimalik õiguslikult liigitada samasuguselt teiste tolliliiduga seotud sätetega. Artiklil 11 [nüüd artikkel puudub] on fundamentaalne tähendus, mil ta räägib selgelt "kohustustest seoses tolliliiduga" - väljend, mis välistab otsese õigusliku mõju esimese küsimuse tähenduses. Kohtujurist on sellepärast veendunud, et maksukomisjoni esimesele küsimusele tuleb vastata eitavalt ehk et artiklil 12 puudub otsene õiguslik mõju.

III Teine küsimus

[Ehkki kohtujuristi vastus esimesele küsimusele muudab mittevajalikuks teisele küsimusele vastamise, seda uuritakse, eeldades, et Euroopa Kohtu arvates on artiklil 12 otsene õiguslik mõju.]

1. Vastuvõetavus

Nagu esimesegi küsimuse puhul tekib alguses probleeme seoses Belgia ja Hollandi poolt tõstatatud vastuvõetavuse küsimusega. Eriti väidavad need riigid, et:

- 1) teine küsimus on vastuvõetamatu, sest küsitakse lepingu rakendamise, mitte tõlgendamise kohta,
- 2) teise küsimusega püütakse vältida asutamislepingu artiklite 169 ja 170 menetlusi.

Üksikisik ei saa kaudselt liikmesriigi käitumist vaidlustada, ei ole võimalik tuua väidetavat lepingu rikkumist Euroopa Kohtu ette artikli 177 alusel.

Esimese väite kohta:

Lugedes teist küsimust ei saa järeldada, et Euroopa Kohus ei peaks lepingut rakendama.

Lepingu artikkel 177 lubab käesolevas asjas üksnes lepingu tõlgendamist. Tõlgendamise all mõeldakse sellise õigusnormi üldist tõlgendamist, mille mõte ja eesmärk alati sõnastusest ei selgu. Siin on vaja eristada õigusnormi rakendamist konkreetsetes asjas, s.t, kas teatud asjaolud kuuluvad teatud õigusnormi reguleerimisalasse ning nende asjaolude tulemuslik hindamine. Mõnikord on raske eristada tõlgendamist ja rakendamist, eriti juhul, kui vaja on tõlgendada ainult osa õigusnormist ja kui – mis võib olla vajalik Euroopa Kohtu abistamiseks – eelotsust küsiv kohus selgitab tõlgendamisprobleemi teatud õigusnormi raamesse kuuluvate asjaolude nimetamisega. . . .

Euroopa Kohus saab, pärast asjaolude, mis viisid eelotsuse küsimisele, arvesse võtmist, tuletada esitatud küsimuse sisu ja eesmärgi ja vastata sellele üldiselt oma pädevuse piires. Igal juhul jääme Euroopa Kohtu jurisdiktsiooni piiresse ega laienda lepingu vahetut kohaldatavust konkreetsele asjale. Faktiliste asjaolude tuvastamine ei ole sel eesmärgil vajalik. . . . Sellepärast on teine küsimus täielikult vastuvõetav.

Teise väite kohta

Seoses kahtlustega käesoleva menetluse ja artiklite 169 ja 170 menetluste suhetes, märgime järgmist:

Artikli 169 alusel tuvastatakse kohtulikult liikmesriigi poolne lepingu rikkumine. Komisjon võib esitada hagi, kui asjassepuutuv liikmesriik ei täida komisjoni arvamust. Artikkel 170 näeb ette analoogilise menetluse, mille saab alustada kohtusse avalduse esitamisega teine liikmesriik, seda teatud juhtudel ka varasema komisjoni põhjendatud arvamusega.

Kui Euroopa Kohus lahendab teist küsimust oma jurisdiktsiooni piires, saab ta artikli 12 tähendust ja

eesmärki tõlgendada üksnes üldiselt, jättes siseriiklikele kohtule võimaluse teha sellest vajalikud järeldused. Kohtuotsuse resolutiiv- ega põhjendavas osas ei tohi olla ühtegi sõna liikmesriigi käitumise kohta ega ka selle tuvastamist, kas liikmesriigi käitumine vastab lepingule või rikub lepingut. Seega ei saa Kohus siin hinnata, mida ta saab teha üksnes artiklite 169 ja 179 raames.

Kui ollakse seisukohal, et artiklid 169 ja 170 välistavad siseriiklike kohtute poolt selle tuvastamine, et teatud liikmesriigi poolt võetud meetmed on ebatõhusad, sest need rikuvad asutamislepingu sätteid, ei saaks siseriiklikud kohtud vaidlustada muidu vahetult kohaldatavaid lepingusätteid. Sest vahetu kohaldatavus tähendab, et vahetult kohaldatavate sätete mõju pääseb esile piiranguteta, isegi juhul kui see on vastuolus siseriikliku õigusega. Eelnev ei kehti juhul, kui on vajalik varasem tuvastamine Euroopa Kohtu poolt.

Järeldub, et artiklid 169 ja 170 käsitlevad peamiselt kohtuasju, milles vaidlustatud lepingunorm ei ole vahetult kohaldatav, vaid adresseerib liikmesriigile üksnes korralduse. Sel juhul on seal nii õiguslik kui loogiline ruum täitmismenetluse jaoks ehk menetluse jaoks, mille tehniliseks eesmärgiks on õigusliku olukorra muutmine, kuid mitte juhul, kui vaidlus tekib sellepärast, et oma vahetult kohalduva iseloomu tõttu on ühenduse norm siseriikliku normi suhtes ülimuslik.

[...]

2. Teise küsimuse sisu

Viidates vastuvõetavuse kohta tehtud märkustele, saab seda küsimust tõlgendada üksnes tõlgendamisküsimuste aspektist.

Hollandi kohtu poolt esitatud asjaolude kohaselt tähendab see, et Euroopa Kohus peab määratlema kriteeriumid määramaks, kas tollimaksu kasv artikli 12 raames on kohane. Alustades artikli 12 sõnastusest, on peamiseks küsimuseks Hollandi menetluses, mõistete “rakendama” ja “suurenema” tõlgendamine.

[...]

Esmalt rõhutab komisjon asjaolu, mida kumbki asja osapool ei ole tõstatanud, et artiklist 12 tulenev keeld laieneb kõigule üksikaupadele. Tekstist ei nähtu vastupidist.

Edasi, ei saa eitada, et artiklil 12 on absoluutne mõju, mis ei luba erandeid. Artikli funktsioon tollimaksude valdkonnas vastab artikli 31 [nüüd artikkel puudub] funktsioonile, mis reguleerib koguselisi piiranguid. Kohtuasjas 7/61 väljendas Euroopa Kohus arvamust artikli 31 [nüüd artikkel puudub] kohta ja kinnitas, et sellel on absoluutne mõju, mis ei luba erandeid.

Kohtujuristi arvates järeldas komisjon sellest asjaolust õigesti, et isegi raskused, mida saab seostada tariifnomenklatuuri ümberkorraldamisega, ei võimalda põhimõtteliselt lahkneeda artikli 12 keeldudest. Komisjon märgib, et isegi enne lepingu sõlmimist oli liikmesriikidel probleeme seoses tollitariifide Brüsseli nomenklatuuri sisseviimisega. Sellepärast olid neile teada ka raskused. Kui nad siiski välistasid artikli 12 suhtes reservatsiooni, võib välistamine näidata üksnes selle artikli absoluutset mõju.

[...]

Mõiste “rakendatav tollimaks” on [samuti kriitiline]

Siin viitab kohtujurist samuti alguses Euroopa Kohtu kohtuotsusele. Kohtuasjas 10/61 selgitas Euroopa Kohus, et nii artikli 12 kui 14 [nüüd artikkel puudub] puhul ei ole määrav mitte õiguslik rakendatavus, vaid tegelikult rakendatav tollimaks. See seisukoht põhineb asjaolul, et Euroopa Kohtul oleks raske siseriiklikku õigust uuesti läbi vaadata (olemasoleva tollipraktika seaduslikkust), samuti asjaolu, et erinevus “õiguslikult rakendatava” maksu ja “tegelikult rakendatava” maksu vahel ilmneb sageli asutamislepingus, näiteks artiklis 19.

Ma ei pea vajalikuks selle otsuse üle vaielda. Kuid selles asjas on ilmnunud veel kaalumist väärivad probleemid. On vaieldud, et teatud juhul rakendati kaupadele, mis on käesoleva tollivaidluse esemeks, üksnes 3 %-list tollimaksu valedel tollideklaratsioonide alusel. Probleem ei ole selles. Tundub ilmne, et selline praktika tuleb igal juhul kõrvale jätta, isegi kui peame tegelema tegeliku praktika, mitte õiguslikult rakendatava tollimaksuga, *ratio legis* tõttu, mille kohaselt, mis puutub majandusüksustesse, ei saa tolliorganite vale praktika kaitsta isikuid, kes sellist praktikat eeldavad, kuid kes vastutavad tollimaksu ebaõige rakendamise eest. Vale tollideklaratsioon ei saa kunagi lepingu tavaõiguslikul eesmärgil olla autoritaarse praktika aluseks.

Edasi tekkis küsimus, millist tähelepanu pöörata maksukomisjoni otsustele, milles leiti, et 3 %-list, mitte 10 %-list tollimaksu on vaja rakendada kaupade suhtes, millega neis menetlustes kokku puutume, pärast lepingu jõustumist, ja et Hollandi maksuasutuste tegevus oli ebaseaduslik. . . .

[...]

On võimalik tuvastada, et kogu hageja poolt teostatud karbamiidformaldehüüdi sissevedu, mis tõendite

kohaselt moodustas sedaliiki kauba Hollandisse sisseveo suurima koguse, maksustati tingimuslikult 10 %-lise maksuga, kuid et kohtuotsuse tulemusena seda maksu vähendati, millega tegelikult vähendati tollimaksu 3 %-ni 1. märtsiks 1960.a.

Nüüd peab arutama, kas Euroopa Kohus, rakendades ühetaoliselt kohtuasjas 10/61 toodud põhimõtteid, saab arvesse võtta üksnes seda tollipraktikat, mida tegelikult teostati 1. jaanuarini 1958.a. Minu arvates selles asjas ei saa. Tegelikult ei saa unustada, et tollipraktikat eelistati esmalt asjaolu tõttu, et Euroopa Kohus ei kavatsenud kontrollida rakendatava praktika seaduslikkust.

Selles kohtuasjas selgitas olukorda õiguslikult siseriiklik kohus vähe aega pärast lepingu jõustumist.

Seoses selle kohtuasja asjaoludega ei saa me eirata erinevust: artikli 12 eesmärgiks on ära hoida liikmesriikidevahelise kaubanduse takistamine. See säte põhineb praktilal. Meie kohtuasjas kestis vaidlus tollipraktika üle kaua. Kuid vaidlus lahendati sissevedajate huvides...

Kui artiklit 12 rakendades arvestatakse tagasiulatava muudatusega tegelikus tollipraktikas, mille põhjuseks on varsti pärast asutamislepingu jõustumist tehtud otsus, ei saa sellist muudatust pidada sätte rikkumiseks, vaid selliseks rakendamiseks, mis vastab lepingu üldisele iseloomule.

Lõpuks küsimus, kas Hollandi või Beneluxi riikide 1. jaanuari 1958.a tollipraktikat saab pidada määravaks teguriks Erinevalt artiklist 19 [nüüd artikkel puudub], mis märgib nelja tolliterritoriumi ning mis sellepärast hõlmab Beneluxi ala, märgib artikkel 12 liikmesriike. Sellest järeldub, et tõlgendades artiklit 12, mis rõhutab tollipraktikat, mitte õiguslikku olukorda, on määravaks teguriks iga liikmesriigi tegelik olukord

[...]

Kokkuvõtvalt saab teise küsimuse kohta järeldada järgmist:

Artiklil 12 on absoluutne mõju iga kaubaliigi suhtes; artikkel ei võimaldata erandeid ei nomenklatuuri ümberkorraldamisega seotud raksuste kõrvaldamiseks, ega ühendusesiseste piirkondlike üksuste kasuks. Küsimus, kas uue tollimaksu sisseviimine põhjustaks maksude suurenemise, tuleb määrata vastavalt 1. jaanuaril 1958.a iga üksikkauba suhtes tegelikult rakendatud tollimaksule. Tuleb luua määrav tollipraktika, arvestamata valede tollideklaratsioonide juhtumeid. Teiselt poolt tuleb arvesse võtta Hollandis kohe pärast lepingu jõustumist kohustuslikku, halduskohtu otsustest tulenevat tollipraktikat. Lõpuks on määravaks teguriks iga liikmesriigi tollipraktika.

IV Ettepanek

Teen ettepaneku, et Kohus piirduks otsuses esimese küsimusega ja tuvastaks, et artikkel 12 ei hõlma liikmesriikide poolset kohustust.

KOHTULAHENDI OLULISUS OTSESE ÕIGUSLIKU MÕJU SEISUKOHAST:

- EL õigusnormid kohalduvad liikmesriikides otse, mis tähendab, et liikmesriikide füüsilised ja juriidilised isikud peavad endi liidu õiguse alusel tekkivaid õigusi saama kaitsta siseriiklikes kohtutes;
- EL aluslepingud ei ole kujunenud üksnes liikmesriikide huve arvestades, vaid käsitlevad liidu õiguse subjektidena ka üksikisikuid (füüsilisi või eraõiguslikke juriidilisi isikuid (olulisus üksikisiku seisukohast);
- Euroopa Kohus näitas tingimused, millal liidu õigusnormil on otsene õiguslik mõju: täpsus, tingimusetus (ei tohi jätta liikmesriigile reservatsiooni võimalust ega sõltuda siseriiklikust rakendusaktist);
- jne.

1.1.3. Kohtuasi 57/65: Lütticke

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Milline on kohtuasja tähendus EL õiguse otsese mõju seisukohast?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

1.1.4. Kohtuasi 43/75: Defrenne

KÜSIMUSED :

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Milline on kohtuasja tähendus EL õiguse otsese mõju seisukohast?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

1.2. EUROOPA LIIDU TEISESE ÕIGUSE OTSENE MÕJU

1.2.1. Määruse ja otsuse otsene õiguslik mõju

Määrus on täielikult siduv ja kõigis liidu liikmesriikides vahetult kohaldatav. See tähendab, et jõustumisest muutub määrus liikmesriigi siseriikliku õiguse osaks. Kui määruse sätted on piisavalt selged ja tingimusteta, on neil ka otsene mõju – sel juhul saavad füüsilised või eraõiguslikud juriidilised isikud liikmesriikide kohtutes ja ametiasutustes määruse alusel nõudeid esitada. Määrus muutub siseriikliku õiguse osaks **tervenisti** – see tähendab, et liikmesriigil puudub pädevus määrust muuta või otsustada, millist osa määrusest rakendada ka juhul, kui tema arvates on määrus vastuolus siseriikliku huviga. Liikmesriik tohib aga võtta meetmeid liidu määruse paremaks rakendamiseks.

Otsus on tervikuna siduv **adressaadile**.

Euroopa Kohus on selgitanud **teiseste õigusaktide** kohta, et õigusakti nimetus või vorm ei ole määravad akti õigusliku olemuse seisukohalt, vaid akti õigusliku olemuse määravad akti sisu ja eesmärk.

1.2.2. Direktiivi otsene õiguslik mõju

1.2.2.1 ELTL artikkel 288

ELTL artikkel 288

Liidu pädevuse teostamisel võtavad institutsioonid vastu määruseid, direktiive, otsuseid, soovitusi ja arvamusi.

Määrust kohaldatakse üldiselt. See on tervikuna siduv ja vahetult kohaldatav kõikides liikmesriikides.

Direktiiv on saavutatava tulemuse seisukohalt siduv iga liikmesriigi suhtes, kellele see on adresseeritud, kuid jätab vormi ja meetodite valiku selle riigi ametiasutustele.

Otsus on tervikuna siduv. Kui otsuses täpsustatakse selle adressaadid, on see siduv vaid nimetatud adressaatidele.

Soovitused ja arvamused ei ole siduvad.

Direktiiv kohustab adressaati saavutatava eesmärgi osas. Vajab **siseriiklikku rakendusakti**. Liikmesriigile jääb õigus valida direktiivi rakendusakti vorm ja vajalikud meetodid. Direktiivist ei tulene liikmesriigi füüsilistele või eraõiguslikele juriidilistele isikutele otseselt õigusi ja kohustusi, vaid direktiiv tuleb siseriiklikku õigusse teatud tähtaja jooksul üle võtta.

Kui liikmesriik ei võta direktiivi üle tähtajaks (ja täidetud on otsese õigusliku mõju tingimused), muutub direktiiv riigis automaatselt otsekohaldatavaks.

Direktiivi erinevus EL määrusest:

Direktiiv erineb EL määrusest kahel olulisel viisil:

1. Direktiiv võib olla adresseeritud liikmesriigile /-kidele või mitte adresseeritud olla ja
2. Direktiiv on siduv saavutatava tulemuse seisukohalt, kuid jätab vormi ja meetodite valiku selle riigi ametiasutustele – seega jäetakse liikmesriigile direktiivi ülevõtmiseks teatud kaalutlusruum.

Asjaolu, et direktiiv on suunatud liikmesriigile /-kidele tähendab, et direktiiv ei kohusta üksikisikut.

DIREKTIIVI AVALDAMINE

ELTL artikli 297 lõike 1 kohaselt **avaldatakse** direktiivid kui seadusandlikud aktid Euroopa Liidu Teatajas. Need jõustuvad neis kindlaks määratud kuupäeval või selle puudumisel kahekümnendal päeval pärast avaldamist.

ELTL artikli 297 lõike 2 teise lause kohaselt **avaldatakse** direktiivid, mis on adresseeritud kõigile liikmesriikidele Euroopa Liidu Teatajas. Need jõustuvad neis kindlaks määratud kuupäeval või selle puudumisel kahekümnendal päeval pärast avaldamist.

ELTL artikli 297 lõike 2 kolmanda lause kohaselt muud direktiivid, milles on märgitud adressaat, tehakse teatavaks neile, kellele need on adresseeritud, ning jõustuvad sellisel teatavakstegemisel.

DIREKTIIVI EESMÄRGID

1. Lähendada liikmesriigi seadusandlust liidu õigustikule.

Võime võtta direktiive annab EL-le väärtusliku **paindlikkuse** liidu poliitikate arendamiseks. See paindlikkus võimaldab võtta arvesse siseriiklike õigusnormide ja –traditsioonide mitmekesisust. Sellepärast on liidule antud direktiivide andmise pädevus eelkõige sellistes valdkondades, kus on tegemist siseriiklike õiguste omavahelise lähendamisega, mitte ilmtingimata ühtlustamisega.

2. Õiguse ühtlustamine.

TÄHTAEG DIREKTIIVI ÜLEVÕTMISEKS:

Tavaliselt 12-18 kuud.

Direktiiv on **otse kohustuslik** ainult sellele liikmesriigile, kellele ta on adresseeritud. Seda liikmesriiki seob direktiiv üksnes direktiivis kirja pandud eesmärkide osas.

Direktiivi eesmärkide saavutamiseks on õigus meetodid valida liikmesriigil. Tavaliselt annab

riik direktiivi rakendamiseks välja **siseriikliku akti**. Siin erineb direktiiv liidu määrusest, mille rakendamine ei eelda liikmesriigi seadusandja täiendavat tegevust. Liikmesriik peab komisjonile teatama meetmetest, millega ta alustas direktiivi ülevõtmist.

Tegelikult on liikmesriigi valikuõigus direktiivi ülevõtmisel väga kitsas. Mitmed direktiivid on nii üksikasjalikud, et liikmesriik peab direktiivi oma siseriiklikku õigusse peaaegu identsena üle võtma.

Direktiiv ei asenda liikmesriigi õigust, vaid nõuab, et liikmesriik kõrvaldaks erinevused, mis on tingitud siseriiklike õigusaktide ja direktiivi erinevusest. **Direktiiv iseenesest siseriiklikku seadusandlust ei muuda**, alles pärast riigi rakendusakti vastuvõtmist annab direktiiv õigusi ja loob kohustusi liikmesriigi üksikisikutele (füüsilised ja eraõiguslikud juriidilised isikud).

Direktiiv on adressaatidele õiguslikult siduv kahel viisil:

- 1) direktiivi eesmärgi (saavutatava tulemuse) osas ja
- 2) adressaadid saavad kohustuse võtta direktiivi sisu üle siseriiklikku õigusse.

See tähendab, et direktiiv seob otse liikmesriike – kes on direktiivi adressaadid. Teisi isikuid seob direktiiv liikmesriigi seadusandja tegevuse kaudu või sellise tegevuse puudumisel avaldab mõju muude tingimuste täitumisel.

1.2.2.2. Kohtuasi 41/74: Van Duyn

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Kuidas Euroopa Kohus põhjendas selles kohtuasjas direktiivi otsese õigusliku mõju olemasolu?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

1.2.2.3. Kohtuasi 148/78: Ratti

1.2.2.3.1 Euroopa Kohtu otsus.

1.2.2.3.2 Kohtujurist Reischl arvamus

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Leidke Euroopa Kohtu kohtuotsusest ja kohtujuristi ettepanekust uusi argumente direktiivi otsese õigusliku mõju põhjendamiseks.

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

1.2.2.4 Kohtuasi 8/81: Becker

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?

3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Kas füüsiline või eraõiguslik juriidiline isik saab tugineda siseriiklikku õigusse üle võetud direktiivi sättele direktiivi üle võtmata jätnud liikmesriigi vastu?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

1.2.2.5 Kohtuasi 102/79: komisjon vs. Belgia Kuningriik

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

1.2.2.6 Kohtuasi C-129/96: Inter-Environment Wallonie

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Kas otsese õigusliku mõjuga on võimalik vabandada direktiivi rakendusakti võtmata jätmist?
6. Miks see ei ole võimalik?
7. Kas perioodil, mil direktiiv on vastu võetud, kuid direktiivis ette nähtud tähtaeg direktiivi rakendamiseks ei ole veel saanud, võib liikmesriik võtta direktiiviga vastuolus olevaid siseriiklikke meetmeid?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

1.2.3. Direktiivi vertikaalne ja horisontaalne mõju. Kaudne mõju

VERTIKAALNE MÕJU - mõju EL ja liikmesriikide vahelistes suhetes.

HORISONTAALNE MÕJU - mõju üksikisikutevahelistes suhetes.

Euroopa Kohus ei ole mitmes kohtuasjas direktiivi horisontaalset õiguslikku mõju tunnistanud, tuginedes ELTL artiklile 288 (kohtuotsuste langetamise ajal EÜ asutamislepingu artikkel 249), mis kirjeldab **direktiivi vertikaalset mõju** – sest artikli adressaatideks on liikmesriigid.

Seega, direktiiv, mis on adresseeritud liikmesriigile, ei kohusta üksikisikut (füüsilist või eraõiguslikku juriidilist isikut) otse (vt lähemalt kohtuasjad 152/84: M. H. Marshall vs. Southampton ja South-West Hampshire Area Health Authority (EKL 1986, lk 723) ning 188/89: Foster jt vs. British Gas plc. (EKL 1990, lk I-3313), kus Euroopa Kohus sõnastas vertikaalselt kohaldatava direktiivi adressaadi laia mõiste.

See mõiste on järgmine:

ELTL artikli 288 kohaselt on direktiiv siduv õigusakt, mis tähendab, et direktiivi alusel on võimalik siseriiklikus kohtus nõuet esitada, üksnes “iga liikmesriigi suhtes, kellele ta on adresseeritud”. Sellest tulenevalt ei või direktiiv ise panna kohustusi üksikisikutele (füüsilistele või eraõiguslikele juriidilistele isikutele) ja direktiivi sätet kui sellist ei saa üksikisiku vastu kasutada.

Siiski tunnustatakse **direktiivi kaudset mõju** eraõiguslikele suhetele (kohtuasi C-91/92: Faccini Dori). Seda järgmise konstruktsiooni kaudu:

Et EL õigust tuleb põhimõtteliselt arvesse võtta liikmesriigi õiguse tõlgendamisel ja kohaldamisel ka eraisikute vahelistes suhetes, kaasneb sellega **siseriikliku õiguse direktiivile vastava tõlgendamise vajadus (DIREKTIIVI OBJEKTIVNE HORIZONTAALNE MÕJU)**.

Kohtujurist Elmer on ettepanekus kohtuasjas C-194/94: CIA Security International SA vs. Signalson SA jt (EKL 1996, lk 557) arvamusel, et kui direktiivil puuduks horisontaalne õiguslik mõju, oleks loodud ebarahuldav ja arusaamatu olukord, kus ühenduse õigus **ühelt poolt** takistab liikmesriigil süüdistada sellist füüsilist või eraõiguslikku juriidilist isikut, kes näiteks jättis täitmata tehnilise sätte, millest teda ei teavitatud, kuid **teiselt poolt** takistab füüsilisel või eraõiguslikul juriidilisel isikul esitada samale asjaolule tuginedes nõuet teise üksikisiku vastu (põhjusel, et üksikisik käitus ebaseaduslikku siseriiklikku õigust rikkudes seadusevastaselt). Sellist õiguslikku olukorda illustreerib Euroopa Kohtu kohtuasi 8/81: Becker, direktiivi sätete otsese õigusliku mõju kohta: Ursula Becker, ettevõtjast võlanõuete sissenõudja, saab ühelt poolt tugineda riigi VAT nõude ebaseaduslikkusele viidates kuuenda VAT direktiivi artikli 13 otsesele õiguslikule mõjule, kuid teiselt poolt on ilma jäetud võimalusest tugineda samale direktiivi artiklile eraõiguslikust isikust konkurendi vastu.

1.2.3.1. Kohtuasi 152/84: Marshall I

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Seda kohtuasja lahendades töötas Euroopa Kohus välja vertikaalselt kohalduva direktiivi adreassaadi laia mõiste (DIREKTIIVI VERTIKAALNE MÕJU). Mida see tähendab?
6. Miks Euroopa Kohus selle mõiste välja töötas?
7. Kas sellel mõistel on puudusi ja millised need puudused on?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

1.2.3.2. Kohtuasi 106/89: Marleasing

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Kas perioodil, mil direktiiv on vastu võetud, kuid direktiivis ette nähtud tähtaeg direktiivi rakendamiseks ei ole veel saanud, võib liikmesriik võtta direktiiviga vastuolus olevaid siseriiklikke meetmeid?
6. Selles kohtuasjas arendas Euroopa Kohus välja uue strateegia füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku nõuete rahuldamiseks, ja direktiivi horisontaalse õigusliku mõju tõlgendamiseks. Seda strateegiat võiks nimetada “kaudseks õiguslikuks mõjuks”. Millised on “kaudse õigusliku mõju” puudused?
7. Millest sõltub nüüd füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku nõude edukus?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

1.2.3.3. Kohtuasi C-91/92: Faccini Dori

1.2.3.3.1. Euroopa Kohtu otsus

1.2.3.3.2. Kohtujuristi Lenz arvamus

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Kohtuasi käsitleb direktiivi kaudset mõju eraõiguslikele suhetele. Kohtuasjas tegi ettepaneku kohtujurist Lenz. Kas nõustute kohtujuristi Lenz argumendiga, et kui direktiivil oleks horisontaalne otsene mõju, oleks direktiiv määrus?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

2. ÜLIMUSLIKKUSE DOKTRIIN

2.1. ÜLIMUSLIKKUSE DOKTRIINIST ÜLDISELT

Euroopa Kohus sõnastas doktriini 1964. aastal. EL õiguse ülimuslikkus **tähendab**, et vastuolu korral EL õiguse ja siseriikliku õiguse vahel, tuleb vaidlus lahendada liidu õiguse kasuks. Põhikohtuasjad: 6/64, Flaminio Costa vs. ENEL (EKL 1964, lk 585), 106/77: Amministrazione delle Finanze dello Stato vs. Simmenthal SpA (EKL 1978, lk 629) ja 11/70: Internationale Handelsgesellschaft GmbH vs. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel (EKL 1970, lk 1125).

EL liikmesriigid alluvad liidu õigusele, liidu õigusnormid ei ole pelgalt siseriikliku õiguse osa, vaid on kõrgem siseriiklik õigus.

Ülimuslik siseriikliku õiguse suhtes on nii:

- liidu esmane õigus kui
- liidu teisene õigus.

Liidu õiguse ülimuslikkus siseriikliku õiguse suhtes kehtib **igal astmel**:

s.t, nii liikmesriikide:

- põhiseaduste kui
- madalamate õigusaktide suhtes.

Ei kehti *lex posteriori* reegel, ehk kohaldamatuks jäävad ka *uued* liidu õigusega vastuolus olevad õigusaktid.

Tegemist ei ole uue nähtusega, vaid rahvusvahelise õiguse põhimõtete kohaselt on üsna tavaline, et rahvusvaheline leping on siseriikliku õiguse suhtes ülimuslik. Sarnaseid klausleid võib leida ka **liitriikide** konstitutsioonidest.

Siiski ei ole liidu õiguse ülimuslikkuse põhimõte absoluutne, vaid tähendab, et iga seadus on ülimuslik oma pädevusalal. Liidu õiguse otsese õigusliku mõju piirideks on **liikmesriigi menetusautonoomia** ning **liikmesriigi ainupädevusse kuuluv õigusala**.

Miks on vaja EL õiguse ülimuslikkust? Sest liikmesriikide majanduslik, kultuuriline ja sotsiaalne olukord nõuab rahuliku koosseksisteerimise eesmärgil ühtlustamist ja koostööd.

Et EL aluslepingutes ülimuslikkuse põhimõtte sõnaselgelt puudub, arendab seda põhimõtet alates 1964. aastast Euroopa Kohus. Seda koostöös ja diskussioonis liikmesriikide kohtute ja ametiasutustega. **Euroopa Kohus sõnastas EL jaoks ülimuslikkuse põhimõtte** kohtuasjas *Costa vs. ENEL*, pisut aega pärast seda, kui oli kohtuasjas *Van Gend en Loos* loonud liidu jaoks EÜ õiguse otsese mõju põhimõtte.

2.2. ÜLIMUSLIKKUSE DOKTRIIN EUROOPA KOHTU KOHTUPRAKTIKAS

2.2.1. Kohtuasi 6/64: *Costa vs. ENEL*

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Kuidas Euroopa Kohus sõnastas ülimuslikkuse põhimõtte?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

2.2.2. Kohtuasi 45/76: *Comet*

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Kas siseriiklikud menetlusnormid on EL õiguse ees ülimuslikud?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

2.2.3. Kohtuasi C-106/77: *Simmenthal*

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus otsustas seoses ülimuslikkuse põhimõttega?

Vt Euroopa Kohtu lahendit!

2.3. ÜLIMUSLIKKUSE DOKTRIIN SISERIIKLIKE KONSTITUTSIOONIKOHTUTE KOHTUPRAKTIKAS

Saksamaa konstitutsioonikohtu lahendid

Solange I (BverfGE 37, 271)

Solange II (BverfGE 73, 339)

Maastricht (BverfGE 89, 155)

Banana Saga (BverfGE 102, 147)

Itaalia konstitutsioonikohtu lahendid

Frontini vs. Ministero Delle Finanze (1974, 2 CMLR 372)

Granital S.p.a. vs. Amministrazione delle Finanze dello Stato (1984, 21 CMLR. 756)

Belgia konstitutsioonikohtu lahend

Minister for Economic Affairs vs. Fromagerie Franco-Suisse “Le Ski“ (1972, CMLR 330)

Prantsusmaa kohtute lahendid

Administration des Douanes vs. Société “Cafés Jacques Vabre” ja SARL Weigel ja cie (Cafés Jacques) (1975, 2 CMLR 336)

Syndicat Général de Fabricants de Semoules de France. (Semoules) (1990, CMLR. 173)

Nicolo (Raoul Georges) (1990, 1 CMLR 173)

Ühendkuningriigi kohtu lahend

Macarthy's Limited vs. Wendy Smith (1979, *The Court of Appeal*)

Taani ülemkohtu lahend

Hanne Norup Carlsen jt vs. Prime Minister Poul Nyrup Rasmussen (1999, 3 CMLR lk 854-862)

jt.

3. TÕHUSUSE DOKTRIIN**3.1. TÕHUSUSE DOKTRIINIST ÜLDISELT**

Doktriini arendas Euroopa Kohus. Doktriin pandi kirja vastuvõtmata jäänud Euroopa põhiseaduse lepingu artiklisse 29 ja nüüd on kirjas ELL lepingu preambulis: „SOOVIDES veelgi tõhustada institutsioonide demokraatlikku ja tõhusat toimimist“ ning artiklis 13 institutsioonide kohta: „1. Liidu käsutuses on institutsiooniline raamistik, mille eesmärk on edendada liidu väärtusi, taotleda liidu eesmärke, teenida liidu, selle kodanike ja liikmesriikide huve ning tagada liidu poliitika ja meetmete kooskõla, tõhusus ning järjepidevus“. Doktriin on kirjas ka EL põhiõiguste harta artiklis 47 - Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele ja tõhusale õiguskaitsevahendile, mis tähendab, et EL kodanikele tuleb need õigused tagada liidu õigusest tulenevate õiguste kaitsmiseks. Selliseid õigusi peavad tõhusalt tagama nii *liidu* kui *siseriiklikud* õiguskaitseorganid.

Seega on tegemist kaheosalise põhimõttega, mis:

- 1) ühelt poolt kohustab liidu institutsioone ja
- 2) teiselt poolt kohustab liidu liikmesriike.

1) EL institutsioonid ja tõhususe põhimõte

Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele ja tõhusale õiguskaitsevahendile ei ole kehtivates EL aluslepingutes sõnaselgelt fikseeritud. Kaudselt tuleneb põhimõte ELL artiklis 13 sätestatud võimude lahususe põhimõttest ja ELTL artiklites 251-281 kirja pandud sõltumatu kohtuvõimu alustest.

Et liidu aluslepingutes tõhusa kohtupidamise põhimõtet otsesõnu fikseeritud ei ole, on seda põhimõtet täpsustanud Euroopa Kohus oma kohtupraktikas:

Kohtuasja Johnston lahendis kinnitas Euroopa Kohus, et õigus õiglasele kohtulikule arutamisele tuleb ühenduse õigusse EL liikmesriikide konstitutsioonidest ja Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklitest 6 ja 13 nii, et nende kasutamine ei muutuks isikule võimatuks või äärmiselt keeruliseks, ja et ühenduse õiguse põhimõttena peavad õigust õiglasele kohtulikule arutamisele tagama nii ühenduse institutsioonid kui ühenduse õigust rakendavad EL liikmesriigid (Kohtuasi 222/84: Johnston vs. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary (EKL 1986, lk 1651)).

2) Liikmesriigid ja tõhususe põhimõte

Siseriiklikud kohtud peavad tagama üksikisiku (füüsilise ja eraõigusliku juriidilise isiku) liidu õigusest tulenevate õiguste tõhusa kaitse. **Alus** selleks on ELL artikli 4 lõige 3, mis tähendab ka, et siseriiklikud kohtud peavad tagama üksikisikule liidu õigusega loodud õigusi. Seda võimalikult samasuguselt siseriiklike samasuguste õigustega.

Liikmesriikide kohta on Euroopa Kohus üldiselt selgitanud:

- a) **Kohtuasjas C-213/89: Simmenthal** (EKL 1990, lk I-2433), et kui siseriiklik õigus on liidu õigusega vastuolus, peab siseriiklik kohtunik rakendama liidu õigust ja jätma siseriikliku õiguse rakendamata, ootamata, kuni siseriiklik konstitutsioonikohus või seadusandja tühistab siseriikliku seaduse, mis on liidu õigusega kokkusobimatu.
- b) **Kohtuasjas C-221/89: R. vs. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. jt (Factortame II)** (EKL 1991, lk I-3905), et kui kohtuvaidluses liidu õiguse üle on siseriikliku kohtuniku arvates ainsaks takistuseks ajutise meetme määramisel siseriiklik õigusnorm, tuleb see siseriiklik õigusnorm kohaldamata jätta. Samuti, et kui riigis puudub tõhus õiguskaitsevahend liidu õiguse tagamiseks, tuleb selline tõhus õiguskaitsevahend luua.
- c) **Liidetud kohtuasjas C-6 ja 9/90: Francovich** (EKL 1991, lk I-5357), et liikmesriik peab hüvitama üksikisikule (füüsilisele või eraõiguslikule juriidilisele isikule) liikmesriigi poolt liidu õiguse rikkumisega tekitatud kahju.

3.2. KUIDAS TAGADA TÕHUSUSE PÕHIMÕTE ÜSIKISIKU ÕIGUSTE KAITSSEL?

Kas Lissaboni lepingu jõustumise järgselt on EL-s kohtupidamine tõhus?

1. Tugisambad liideti, ent endiselt on valdkondi (nt endine II tugisamba ala), kus Euroopa Liidu Kohtul jurisdiktsioon puudub, mis võib tähendada topelt miinimumstandardeid ühe rahvusvahelise organisatsiooni raames.

2. **ELTL artikli 263 neljandas lõigus** ette nähtud üksikisiku tühistamishagi puhul kaotati, kui tegemist on üldkohaldatava aktiga, mis puudutab isikut otseselt ja ei sisalda rakendusmeetmeid, isikliku puutuvuse nõue, samuti lubatakse õigusaktide puhul, millega luuakse liidu organeid ja asutusi, ette näha eritingimusi ja erikorda seoses füüsiliste või juriidiliste isikute hagide esitamisega nende organite ja asutuste õigusaktide vastu, mille eesmärgiks on tekitada nende suhtes õiguslikke tagajärgi, samas ei kaotatud isikliku puutuvuse nõuet muude liidu õigusaktide puhul, mis pole isikule adresseeritud, kuid puudutavad isikut otseselt ja isiklikult. Ilmselt näitab kohtupraktika, kas parandused ELTL-teksti on piisavad.

3. **Eelotsustusmenetlusega** loodud võimalus liidu akti kehtivust vaidlustada on endiselt ebatäielik. Näiteks sellepärast, et Euroopa Kohtult eelotsust taotlev kohus ei ole füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku eelotsuse taotlusega seotud. Ja millisel alusel esitada hagi liidu õiguse kehtivuse kohta siseriiklikku kohtusse - nimelt siseriiklikul kohtul puudub pädevus liidu õiguse kehtivuse üle otsustada?

4. Artiklis **277** kirja pandud **määruse kohaldamata jätmise taotlus** ei ole samuti probleemideta, sest kuigi puudub tähtaja nõue, ei saa määrust selles menetluses tühiseks tunnistada, vaid määrus tuleb konkreetsel juhul kohaldamata jätta. Sama probleem tekib ka hagi või taotluse esitamisel üksnes lepinguvälise kahju hüvitamiseks artiklite **268** ja **340** alusel.

5. Tõhusus **põhiõiguste** kaitsel:

EL õiguses on valdkondi, kus Euroopa Kohtul puudub jurisdiktsioon, kuid jurisdiktsioon on

Euroopa Inimõiguste Kohtul (endine II tugisamba ala).

Probleemne on põhiõiguste kaitsega ka liidu endise I tugisamba alal ehk täna kogu liidu õiguses. Esiteks: et Euroopa Kohus sisustab õigusemõisteid liidu huvist lähtudes, ei rakenda Euroopa Kohus kõiki põhiõigusi nii, nagu näevad ette Euroopa inimõiguste konventsioon või siseriiklikud konstitutsioonid (see on probleem sellele vaatamata, et inimõiguste konventsioon lubab inimõiguste piiranguid). Teiseks on palju Euroopa Kohtu poolt rakendatavatest põhiõigustest seni EL õiguses fikseerimata (ehkki on jõustunud EL põhiõiguste harta), mis tähendab, et inimestel ei ole teada, millised nende õigused täpselt on; ei ole teada, kuidas Euroopa Kohus erinevates konventsioonides kirja pandud õigusi EL õiguse kontekstis tõlgendab.

Samal ajal tegutsevad Euroopa Kohus ja Inimõiguste Kohus teatud määral paralleelselt. Ehkki ELL artikli 6 kolmas lõik sätestab, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga tagatud ja liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest tulenevad põhiõigused on liidu õiguse üldpõhimõtted, ei välista see, et Euroopa Kohus inimõiguste konventsioonis kirja pandud põhiõigusi vastavalt liidu erivajadustele täiendab ja muudab. Sellepärast on kohtute inimõiguste konventsiooni alusel tehtud sarnaste asjade lahendites esinenud vastuolusid.

Vastuolusid kohtulahendites tuleks aga vältida, vältimaks topelt miinimumstandardeid, mis võivad kahjustada inimõiguste universaalset mõtet ja tähendust. Samuti võib liikmesriikide kohtunikele põhjustada probleeme, kas lähtuda Euroopa Kohtu või Inimõiguste Kohtu praktikast. On väidetud, et seeläbi asetatakse siseriiklik kohtunik paradoksaalsesse olukorda - ühelt poolt peab ta toetama EL õigust, teiselt poolt aga inimõiguste konventsiooni. Kui ta teeb mõõnduse liidu õiguse suhtes, on oht, et ta võib mingil hetkel unustada liidu õiguse eesmärgi. Kui ta teeb mõõnduse inimõiguste konventsiooni suhtes, võib ta sellega vähendada füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku universaalsemat põhiõiguste kaitse tasandit.

Täna puuduvad Euroopas vahendid Inimõiguste Kohtu ja Euroopa Kohtu lahendite vastuolude vältimiseks, sest täna puudub Inimõiguste Kohtul pädevus kontrollida otse liidu ja liidu institutsioonide (k.a Euroopa Kohus) akte, sest EL ei ole inimõiguste konventsiooni osapool. Samal põhjusel ei kuulu Euroopa Kohtu kohtulahendid Inimõiguste Kohtu kontrolli alla.

Ühe lahendusena vastuolude vältimiseks inimõiguste rakendamisel on EL alus- ja inimõiguslepingutesse lisatud inimõigusi ühildavaid klausleid. Selliseks klauslik on näiteks ülal viidatud ELL artikli 6 kolmas lõik. Pelgalt selliste klauslitega ei ole aga võimalik kaotada topeltstandardeid inimõiguste rakendamisel. Lahendusena on ELL artikli 6 teises lõigus kirjas, et Liit ühineb Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga. Sellega ühinemine ei mõjuta liidu pädevust, mis on määratletud aluslepingutega.

4. RIIGIVASTUTUSE DOKTRIIN

EL institutsioonid ja liikmesriigid peavad oma kodanikele hüvitama neile EL õiguse rikkumisega tekitatud kahju. Alates 1992.a on lisaks Euroopa Kohtule sellise kahju olemasolu ja vastutust pädev määrama ka Euroopa Komisjon. Peamised kohtuasjad: liidetud kohtuasi C-6/90 ja C-9/90: *Andrea Francovich ja Danila Bonifaci jt vs. Itaalia Vabariik* (EKL 1991, lk I-05357), kohtuasi C-21/89: *R. vs. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. (Factortame I)* (EKL 1990, lk I-2433), liidetud kohtuasi C-46/93 ja C-48/93: *Brasserie du Pêcheur S.A. vs. Saksamaa Liitvabariik ja R. vs. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. jt* (EKL 1996, lk I-1029) ja kohtuasi C-224/01: *Dr. Gerhard Köbler vs. Austria Vabariik* (EKL 2003, lk 00000).

Euroopa Liidu õigusele vastava tõlgendamise doktriin

Siseriiklikud kohtud peavad siseriiklikku õigust tõlgendama võimalikult vastavalt EL õigusele.

Kirjandus

- P. Craig, G. De Burca. *EU Law. Text, Cases and Materials*. Oxford University Press, 2008
- J. Erne, "Probleeme Euroopa Ühenduse õiguse ja siseriikliku õiguse suhet puudutavate põhimõtete kohaldamisel – ühenduse õiguse ülimuslikkuse põhimõte Euroopa Kohtu ja siseriiklike konstitutsioonikohtute käsitluses" -*Riigikohtu lahendid Eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika*. Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik, 2005, lk 78-102
- M. Hartwig, „Konstitutsioonikohtute roll ja asend põhiõiguste ja vabaduste tagamisel. Põhiõiguste ja vabaduste tõlgendamine“ -*Konstitutsioonikohtud põhiõiguste ja vabaduste kaitsel. Ettekanded*. Tartu, 1997
- F. G. Jacobs, „The Evolution of the European Legal Order“ (2004.) *Common Market Law Review* 2, 303-316
- J. Laffranque (Koost.). *Euroopa Kohtu lahendid. Euroopa Kohtu ja Euroopa ühenduste esimese astme kohtu tutvustus*. Juura Õigusteabe AS, 2001
- J. Laffranque. (Koost.). *Euroopa Kohtu lahendid II. Tähtsamad Euroopa Kohtu lahendid eesti keeles*. Juura, Õigusteabe AS, 2003
- K. Lenaerts, T. Corthaut, „Of Birds and Hedges: The Role of Primacy in Invoking Norms of EU Law“ (2006) *European Law Review* 3, 287-315
- T. Oppermann. *Euroopa õigus*. Tallinn, 2002
- M. Ross, „Effectiveness in the European Legal Order(s): Beyond Supremacy to Constitutional Proportionality“ (2006) *European Law Review* 4, 476-498
- J. H. H. Weiler, M. Kocjan. 2004/2005. *The Law of the European Union*. Arvutivõrgus: <<http://www.jeanmonnetprogram.org/eu/Units/index.html>>

Kasutatud normatiivmaterjal

- Euroopa Liidu leping. ELT 2008 C 115, lk 1
Euroopa Liidu toimimise leping. ELT 2008 C 115, lk 1

Kasutatud kohtupraktika

Euroopa Liidu Kohtu kohtupraktika

- 26/62: Van Gend en Loos, EKL 1963, lk 1
57/65: Alfons Lütticke GmbH vs. Hauptzollamt Saarlouis, EKL 1966, lk 205
6/64: Costa vs. ENEL, EKL 1964, lk 585
41/74: Yvonne van Duyn vs. Home Office, EKL 1974, lk 1337
43/75: Gabrielle Defrenne vs. Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, EKL 1976, lk 455
45/76: Comet BV vs. Produktschap voor Siergewassen, EKL 1976, lk 2043
C-106/77: Amministrazione delle Finanze dello Stato vs. Simmenthal, EKL 1978, lk 629
148/78: Tullio Ratti vastu, EKL 1979, lk 1629
102/79: komisjon vs. Belgia Kuningriik, EKL 1980, lk 1473
8/81: Ursula Becker vs. Finanzamt Münster-Innenstadt, EKL 1982, lk 53
152/84: M. H. Marshall vs. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority, EKL 1986, lk 723
222/84: Johnston vs. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary, EKL 1986, lk 1651
106/89: Marleasing SA vs. La Comercial Internacional de Alimentation SA, EKL 1990, lk I-4135
188/89: Foster jt vs. British Gas plc., EKL 1990, lk I-3313
C-213/89: R. vs. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. (Factortame I), EKL 1990, lk I-2433
C-221/89: R. vs. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. (Factortame II), EKL 1991, lk I-3905
C-6 ja 9/90: Francovich, EKL 1991, lk I-5357
C-91/92: Paola Faccini Dori vs. Recreb Srl., EKL 1994, lk I-3325
C-129/96: Inter-Environnement Wallonie ASBL vs. Région Wallonne, EKL 1997, lk I-07411
C-443/98: Unilever Italia SpA. ja Central Food SpA., EKL 2000, lk I- 7535

Kohtujuristi ettepanekud

Kohtujurist Reischl ettepanek kohtuasjas 148/78: Tullio Ratti vastu, EKL 1979, lk 1629
 Kohtujurist Lenz ettepanek kohtuasjas C-91/92: Paola Faccini Dori vs. Recreb Srl., EKL 1994, lk I- 3325
 Kohtujurist Elmer ettepanek kohtuasjas C-194/94: CIA Security International SA vs. Signalson SA jt, EKL 1996, lk 557

IV TEEMA: HAGID EUROOPA KOHTUS

Hagi liidu institutsioonide aktide tühistamiseks. Hagi liidu institutsioonide tegevusetuse vaidlustamiseks. Hagi kahju hüvitamiseks. Töölepingust tulenev hagi. Lepinguliste kohustuste rikkumise hagi. Vahekohtuklauslil põhinev hagi. Erikokkuleppel põhinev hagi. Hagi Euroopa Investeerimispanka ja liikmesriikide keskpankade kohustuste täitmise ja meetmete kohta. Hagide eesmärgid, pooled, vastuvõetavuse kriteeriumid, tagajärjed.

1. HAGI LIIDU INSTITUTSIOONIDE AKTIDE TÜHISTAMISEKS

Alus: ETL artiklid 263, 264, 266

ETL artikkel 263

Euroopa Liidu Kohus kontrollib seadusandlike aktide ning nõukogu, komisjoni ja Euroopa Keskpanka õigusaktide seaduslikkust, välja arvatud soovitusel ja arvamused, ning nende Euroopa Parlamendi ja Euroopa Ülemkogu õigusaktide seaduslikkust, mille eesmärgiks on tekitada õiguslikke tagajärgi kolmandatele isikutele. Samuti kontrollib Euroopa Liidu Kohus liidu organite või asutuste õigusaktide seaduslikkust, mille eesmärgiks on tekitada õiguslikke tagajärgi kolmandatele isikutele.

Selleks on kohtu pädevuses lahendada liikmesriigi, Euroopa Parlamendi, nõukogu või komisjoni hagi, mille aluseks on pädevuse puudumine, olulise menetlusnormi rikkumine, aluslepingute või selle rakendusnormi rikkumine või võimu kuritarvitamine.

Samadel tingimustel on kohtu pädevuses kontrollikoja ja Euroopa Keskpanka ja regionide komitee poolt oma õiguste kaitseks esitatud hagi.

Iga füüsiline või juriidiline isik võib esimeses ja teises lõigus sätestatud tingimustel esitada hagi temale adresseeritud või teda otseselt ja isiklikult puudutava akti vastu ning üldkohaldatava akti vastu, mis puudutab teda otseselt ja ei sisalda rakendusmeetmeid.

Õigusaktides, millega luuakse liidu organeid ja asutusi, võib ette näha eritingimused ja erikorra seoses füüsiliste või juriidiliste isikute hagi esitamisega nende organite ja asutuste õigusaktide vastu, mille eesmärgiks on tekitada nende suhtes õiguslikke tagajärgi.

Käesolevas artiklis sätestatud menetlus tuleb algatada kahe kuu jooksul vastavalt kas meetme avaldamisest või teatavakstegemisest hagejale või nende puudumisel kahe kuu jooksul pärast päeva, mil hageja sellest teada sai.

ELTL artikkel 264

Kui hagi on põhjendatud, tunnistas Euroopa Liidu Kohus asjassepuutuva õigusakti tühiseks.

Kohus märgib siiski, kui ta seda vajalikuks peab, milliseid tühiseks tunnistatud õigusakti tagajärgi loetakse kehtivaks.

ELTL artikkel 266

Institutsioonilt, organilt või asutuselt, kelle õigusakt on tunnistatud tühiseks või kelle toimingute tegematajätmine on tunnistatud aluslepingutega vastuolus olevaks, nõutakse Euroopa Liidu Kohtu otsuse täitmiseks vajalike meetmete võtmist.

See kohustus ei mõjuta artikli 340 teise lõigu kohaldamisest tuleneda võivaid kohustusi.

Hagi ese: EL institutsiooni õigusakti tühiseks tunnistamine.

Pooled:• Hageja:

Eesõigustega: liikmesriik, parlament, nõukogu, komisjon.

Nagu-eesõigustega (oma õiguste kaitseks): kontrollikoda, Euroopa Keskpank, regioonide komitee

Eesõigusteta: füüsiline või eraõiguslik juriidiline isik.

• Kostja:

Euroopa Parlament ja nõukogu

Euroopa Parlament

Nõukogu

Komisjon

Euroopa Keskpank

Euroopa Ülemkogu

Muud EL organid või asutused

Vastuvõetavuse kriteeriumid:

- pädevuse puudumine,
- olulise menetlusnormi rikkumine,
- aluslepingute või selle rakendusnormi rikkumine,
- võimu kuritarvitamine.

Tagajärg:

- Kohus tunnistab akti tühiseks *ex tunc* ja *erga omnes* (määruse puhul võib Kohus märkida, millised tühiseks tunnistatud määruse tagajärjed kehtivad) ja nõuab kohtuotsuse täitmiseks vajalike meetmete võtmist,
- Kohus jätab hagi rahuldamata.

ELTL artikli 263 ajalugu

Artiklit 263 on muudetud EL lepinguga, Amsterdami lepinguga, Nizza lepinguga ja Lissaboni lepinguga. Alguses kontrollis Euroopa Kohus üksnes nõukogu ja komisjoni ühiselt vastuvõetud õigusaktide seaduslikkust. EL lepingu jõustumise järgselt kontrollis Euroopa Kohus Euroopa Parlamendi ja nõukogu ühiselt vastuvõetud õigusaktide seaduslikkust, nõukogu, komisjoni ja EKP vastuvõetud õigusaktide seaduslikkust ning Euroopa Parlamendi poolt võetud õigusaktide seaduslikkust, mille eesmärgiks on luua kolmandatele isikutele õigusi ja kohustusi. Parlamendi akte ei olnud alguses võimalik artikli alusel kontrollida, sest alguses ei olnud Euroopa Parlamendil pädevust võtta kolmandaid isikuid mõjutavaid meetmeid. Nizza leping laiendas hagi esitamise õigust Euroopa Parlamendi suhtes. Täna on lisandunud Euroopa Ülemkogu ja muude EL organite või asute aktide kontrollimise võimalused.

MILLAL FÜÜSILINE VÕI ERAÕIGUSLIK JURIIDILINE ISIK TÜHISTAMISHAGI ESITAB?

Nt kui Euroopa Komisjon adresseerib ettevõtjale individuaalerandi andmisest keeldumise otsuse. Grupierand antakse aga määrusega ja selle vaidlustamiseks peab eraõiguslik juriidiline isik tõendama, et määrus teda teatud viisil puudutab.

Füüsilisest või eraõiguslikust juriidilisest isikust hageja nõuded:

- otsuse adressaadi hagi otsuse vaidlustamiseks,
- hagi teisele isikule adresseeritud akti vaidlustamiseks, mis hagejat otseselt ja isiklikult puudutab,
- hagi teisele isikule adresseeritud üldkohaldatava akti (tavaliselt määrusena vormistatud) vaidlustamiseks, mis ei sisalda rakendusmeetmeid ja mis hagejat otseselt puudutab,
- eritingimustel esitatav hagi õigusaktide alusel, millega luuakse liidu organeid ja asutusi ja kus on ette nähtud eritingimused ja erikord seoses füüsiliste või juriidiliste isikute hagide esitamisega nende organite ja asutuste õigusaktide vastu, mille eesmärgiks on tekitada nende suhtes õiguslikke tagajärgi.

Füüsilisest või eraõiguslikust juriidilisest isikust hageja piirangud hagi esitamisel:

Eesõigusteta hageja ehk füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku võimalused tühistamishagi esitada on rangelt piiratud, ehkki tühistamishagi on füüsiliste ja eraõiguslike juriidiliste isikute peamine võimalus EL õigusakti vaidlustamiseks. Piirangud on kirja pandud ELTL-s, ent tulenevad ka Euroopa Kohtu kohtupraktikast.

Piirangud füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku tühistamishagile ELTL-s:

- akt peab olema **isikule adresseeritud otsus** või
- vormiliselt **teisele isikule adresseeritud otsus** või **määrus** (akti nimest tulenev piirang);
- mis isikut otsusena **otseselt ja isiklikult** või **otseselt** puudutab (huvi piirang);
- hagi tuleb esitada **kahe kuu** jooksul vastavalt kas meetme avaldamisest või teatavakstegemisest hagejale või nende puudumisel kahe kuu jooksul pärast päeva, mil hageja sellest teada sai (tähtaeg).

Nagu eespool selgitatud, olid need piirangud enne Lissaboni lepingu jõustumist rangemad. Piiranguid kritiseerisid nii õigusteoreetikud kui kohtunikud, väites, et piirangud on vastuolus õigusega tõhusale kaitsevahendile, seega ilmses vastuolus liidu ühiste konstitutsiooniliste väärtustega, Euroopa inimõiguste konventsiooniga ning EL põhiõiguste hartaga, mistõttu otsustati üksikisiku tühistamishagi reegleid muuta.

AKTI NIMEST TULENEV PIIRANG

ELTL artikli 263 lõige 1 võimaldab esitada hagi EL õigusaktide tühistamiseks. See

tähendab ELTL artiklis 288 kirja pandud seadusandlike aktide – otsus, määrus, direktiiv – kontrolli võimalust, samuti komisjoni ja Euroopa Keskpanga õigusaktide seaduslikkuse kontrolli võimalust, nende Euroopa Parlamendi ja Euroopa Ülemkogu õigusaktide, mille eesmärgiks on tekitada õiguslikke tagajärgi kolmandatele isikutele, seaduslikkuse kontrolli võimalust ning liidu organite või asutuste õigusaktide, mille eesmärgiks on tekitada õiguslikke tagajärgi kolmandatele isikutele, seaduslikkuse kontrolli võimalust.

ELTL artikli 263 neljas lõik ei näe ette füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku hagi direktiivi ja (otseselt) määruse vastu. Euroopa Kohus on seisukohal, et liidu institutsiooni poolt valitud meetme nimetusega ei saa füüsilist või eraõiguslikku juriidilist isikut ilma jätta artiklis 263 ette nähtud kohtulikust kaitsest (kohtuasi T-135/96: UPEAME vs. nõukogu (EKL 1998, lk II-2335)) ja et Kohus arutab ka hagisid teiste aktide vastu, mis toovad kaasa õiguslikke tagajärgi (kohtuasi 22/70: komisjon vs. nõukogu (EKL 1971, lk 263), kohtuasi 60/81: International Business Machines Corporation vs. komisjon (EKL 1981, lk 2639)).

Kohtuasjas C-298/89: Gibraltar vs. nõukogu (EKL 1993, lk I-3605) selgitas Euroopa Kohus:

”[...] Euroopa Kohus on alates otsusest liidetud kohtuasjas 16/62 ja 17/62: Confédération nationale des producteurs de fruits et légumes vs. nõukogu (EKL 1962, lk 471), olnud arvamusel, et sõnal ”otsus” ... on tehniline tähendus ... ja et kriteerium akti ... eristamiseks tuleb leida üldisest praktikast”.

Füüsiline või eraõiguslik juriidiline isik saab artikli 263 neljanda lõigu alusel vaidlustada otsuse ja sellise määruse, mis sisuliselt on otsus. Määruse vaidlustamiseks peab füüsiline või eraõiguslik juriidiline isik tõendama, et üldakt määrus on tegelikult hulk üksikakte ja mõni nendest üksikaktidest puudutab isikut otseselt. Praktikast võib olla väga keeruline seda tuvastada.

HUVI PIIRANG

Otsene mõju:

Akt puudutab hageja õiguslikku seisundit otse – s.t, et sellise akti rakendamine on automaatne ning tuleneb liidu õigusest ilma lisa rakendusmeetmeta.

Liidetud kohtuasja 41-44/70: International Fruit Company BV vs. komisjon (EKL 1971, lk 411) asjaolude kohaselt taotles grupp õunte sissevedajaid riigilt impordiluba. Nende isikute taotlusel andis Euroopa Komisjon määruse, mis reguleeris selliste taotluste esitamist. Et määrus rakendus ainult taotluse esitanud isikute suhtes, luges Kohus määruse üksikotsuste kogumiks.

Isiklik mõju:

a) OTSUSE ISIKLIK MÕJU

Isiklikku mõju on Euroopa Kohus selgitanud kohtuasjas **25/62: Plaumann vs. komisjon** (EKL 1963, lk 95), mille asjaolude kohaselt keeldus Euroopa Komisjoni otsus muutmast komisjoni otsust vähendada apelsinide impordimaksu nende sisseveol Euroopa Liitu 13-lt %-lt 10-le %-le. Otsuse adressaadiks oli Saksamaa. Saksa päritolu apelsinide sissevedaja Plaumann esitas seda komisjoni otsust muutmast keelduva komisjoni otsuse peale hagi Euroopa Kohtusse. Euroopa Kohus selgitas, et kuna otsus ei ole otse hagejale adresseeritud, peab hageja otsuse tühistekstunnistamist taotledes tõendama, et otsus teda isiklikult puudutab.

Mõistet “isiklikult puudutab” selgitas Kohus järgmiselt:

”puudutab [isikule] eriomaseid omadusi või eristab [isikut] faktiliste asjaoludega, mis eristavad [isikut] kõigist teistest isikutest individuaalselt nagu adressaati [...]” (punkt

107).”³

Seda Kohtu selgitust nimetatakse **Plaumanni valemiks**, sest seda testi kasutab Kohus mitmes hilisemas otsuses. Plaumanni vlemi rakendamine on väga raske. Kohus nõuab, et hageja kuuluks isikute ”suletud ringi”. Asjaolu, et Plaumanni apelsinide sissevedajana otsus tema majandustegevuses puudutab, et erista Plaumanni teistest isikutest, sest apelsinide sissevedajaid on palju.

Liidetud kohtuasjas **106-107/63: Toepfer vs. komisjon** (EKL 1965, lk 405) luges Kohus teravilja sissevedajast hagejat isiklikult puudutatuks, sest asjas vaidlustatud otsus puudutas üksnes neid teravilja sissevedajaid, kes olid teatud päeval impordilitsentsi taotlenud ja vaidlustatavas otsuses keelduti just selle litsentsi andmisest.

Kohus selgitas:

”Otsus puudutab isikut isiklikult juhul, kui otsusega loodud faktiline olukord eristab isikut kõigist teistest isikutest individuaalselt”.

Kohtuasjas **T-585/93: Stichting Greenpeace Council (Greenpeace International) vs. komisjon** (EKL 1995, lk II-2205) vaidlustasid Greenpeace International ja mõned kohalikud keskkonnaorganisatsioonid otseselt Hispaaniale adresseeritud otsuse, millega anti kahe energiajaama ehitamiseks Kanaari saartele piirkondliku arenguprogrammi raames. Hagejad väitsid, et otsus puudutab neid otseselt ja isiklikult. Hagejad palusid, et Kohus võtaks arvesse, et lisaks majanduskaalutlustele lähtub hagi ka keskkonnakaitsekaalutlustest. Kohus selgitas, et otsus puudutab hagejaid samasuguselt teiste piirkonnas elavate, töötavate või piirkonda külastavate inimestega ega tuvastanud seetõttu isikliku huvi olemasolu.

Selle Euroopa Ühenduste Esimese Astme Kohtu otsuse peale esitati Euroopa Kohtusse apellatsioonkaebus. Nüüd soovitas kohtujurist Cosmas keelata keskkonnaorganisatsioonide erikohtlemise, sest vastasel korral omandaks ”isik, kellel puudub kohtukaebeõigus artikli 230 lõike 4 raames, selle õiguse keskkonnaorganisatsiooni loomisega”. Kohtujuristi väitel on vähemalt teoreetiliselt lõpmatu hulk võimalusi (keskkonna)organisatsioonide loomiseks.

b) MÄÄRUSE ISIKLIK MÕJU

Liidetud kohtuasjas **789-790/79: Calpak SpA. ja Società Emiliana Lavorazione Frutta SpA. vs. komisjon** (EKL 1980, lk 1949) taotlesid isikud, et Kohus tunnistaks tühiseks määruse, mis arvestas tootmisabi ühe turustamisaasta alusel, samal ajal kui varasem määrus arvestas tootmisabi kolme-aastase perioodi alusel. Hagejad määratlesid endid otseselt puudutatud grupina, mille liikmeid on võimalik identifitseerida. Kohus uuris muuhulgas, kas vaidlustatud määrust on võimalik pidada otsuste kogumiks. Kohus selgitas, et:

”Akti kui määruse iseloomu ei saa vaidlustada pelgalt asjaolu tõttu, et selle alusel on võimalik määrata tootjate arvu või identiteeti”.

Ehkki määrus oli suunatud konkreetsele, väikesele isikutegrupile, hagi ei rahuldatud.

Kohtuasjas **C-309/89: Codorniu SA. vs. komisjon** (EKL 1994, lk I-1853) vaidlustas hageja määruse, mis eristas sõnaga „*crémant*“ teatud Prantsusmaa ja Luksemburgi piirkondade vahuveine. Hispaania veinitootjast hageja kaubamärk sisaldas samuti sõna „*crémant*“, kuid kaubamärk oli registreeritud 1924.a. Kohtuasja olulisus seisneb selles, et Kohus võttis seisukoha,

³ Või: „selleks, et füüsilist või juriidilist isikut saaks pidada isiklikult puudutatuks neile mitte adresseeritud meetme poolt, peab meede puudutama isiku seisundit, eristades isikut teatud omaduste või faktiliste asjaoludega kõigist teistest isikutest ja tõstma ta normi adreessadina isiklikult esile”.

et ka „ehtsal määrusel“ võib olla isiklik mõju. Kohus selgitas, et ehkki määrus puudutab kaupmehi üldiselt, mõjutab ta hagejat individuaalselt. Kohus oli seisukohal, et sõna „*crémant*“ kasutamine rikub kaubamärgi registreerinud Hispaania veinitootja intellektuaalse omandi õigusi.

Kohtuasi T-177/01: Jégo-Quéré ja Cie SA vs. komisjon ja kohtuasi C-263/02: komisjon vs. Jégo-Quéré

KÜSIMUSED:

1. Millised on nende kohtuasjade asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Miks peeti seda kohtulahendit uudseks?

Vt Euroopa Kohtu lahendeid!

Kohtujuristi Jacobs ettepanek kohtuasjas C-263/02: komisjon vs. Jégo-Quéré

KÜSIMUS:

1. Millisel seisukohal oli kohtujurist?

Vt kohtujuristi ettepanekut!

Kohtuasi C-50/00: Unión de Pequeños Agricultores vs. nõukogu

KÜSIMUSED:

1. Millised on selle kohtuasja asjaolud?
2. Mida Euroopa Kohtult küsiti?
3. Millised olid asjaosaliste argumendid?
4. Mida Euroopa Kohus vastas?
5. Miks peeti seda kohtulahendit uudseks?
6. Milline oli kohtujuristi seisukoht?

Vt Euroopa Kohtu lahendit ja kohtujuristi ettepanekut!

Täna on Euroopa Kohus seisukohal, et iga füüsiline või juriidiline isik peab saama EL institutsiooni akte vaidlustada ja et institutsioonide aktide kontroll üksikisiku hagi kaudu on oluline nii EL-le kui liikmesriigile. Füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku võimalus esitada hagi teda puudutavate aktide tühistamiseks on üksikisiku põhiõigus. Selle hagi esitamisega osaleb isik kaudselt liidu otsustusmenetluses - see suurendab liidu institutsioonide tegevuse legitiimsust.

Ehkki EL õigusakte kontrollivad ka liikmesriikide kohtud, puudub viimastel pädevus otsustada EL õigusaktide kehtivuse üle. Liikmesriigi kohtute võimalus vaidlustada EL institutsiooni akt artikli 267 alusel ei asenda aga füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku hagi artikli 263 alusel.

2. HAGI LIIDU INSTITUTSIOONIDE TEGEVUSETUSE VAIDLUSTAMISEKS

Alus: ELTL artiklid 265, 266

Artikkel 265

Juhul kui Euroopa Parlament, Euroopa Ülemkogu, nõukogu, komisjon või Euroopa Keskpank on aluslepinguid rikkudes toimingute tegemata jätnud, võivad liikmesriigid ja teised liidu institutsioonid esitada Euroopa Liidu Kohtusse hagi nimetatud rikkumise tuvastamiseks. Käesolevat artiklit kohaldatakse samadel tingimustel liidu organite ja asutuste tegevusetuse korral.

Hagi võib esitada ainult juhul, kui eelnevalt on asjassepuutuvat institutsiooni, organit või asutust kutsutud üles toimingut tegema. Kui kahe kuu jooksul sellisest üleskutsest alates ei ole asjassepuutuv institutsioon, organ või asutus oma seisukohta määratlenud, võib hagi esitada järgneva kahe kuu jooksul.

Iga füüsiline või juriidiline isik võib eelnevates lõikudes esitatud tingimuste kohaselt kaevata kohtule, et liidu institutsioon, organ või asutus ei ole adresseerinud sellele isikule mingit õigusakti, välja arvatud soovitus või arvamus

Artikkel 266

Institutsioonilt, organilt või asutuselt, kelle õigusakt on tunnistatud tühiseks või kelle toimingute tegematajätmise on tunnistatud aluslepingutega vastuolus olevaks, nõutakse Euroopa Liidu Kohtu otsuse täitmiseks vajalike meetmete võtmist.

See kohustus ei mõjuta artikli 340 teise lõigu kohaldamisest tuleneda võivaid kohustusi.

Hagi ese: Toimingute teostamine või õigusakti vastuvõtmine.

Pooled:

• Hageja:

Eesõigustega: EL liikmesriik, EL institutsioon;

Eesõigusteta: füüsiline või eraõiguslik juriidiline isik.

• Kostja:

Toimingute teostama pidanud EL institutsioon (Euroopa Parlament, Euroopa Ülemkogu, nõukogu, komisjon või Euroopa Keskpank);

Toimingute teostama pidanud liidu muu organ või asutus.

Hagi vastuvõetavuse kriteeriumid:

- lepingutes ettenähtud toiming jäi tegemata või akt võtmata;
- kohustus toiming teha või akt võtta;
- eelnevalt kutsuti asjaomast organit või asutust toimingut tegema.

Tagajärg:

- Kohus tuvastab toimingu tegematajätmise või akti vastu võtmata jätmise aluslepingutega vastuolus olevaks ja nõuab vajalike meetmete võtmist;
- Kohus jätab hagi rahuldamata.

Hagi liidu institutsioonide tegevusetuse vaidlustamiseks on artikli 265 lõike 1 sõnastuse kohaselt võimalik esitada, kui jäi tegemata toiming, s.h võtmata õigusakt. Artikli 265 lõikes 1 ei ole märgitud, et vaidlustataval aktil oleks pidanud olema õiguslikud tagajärjed. Euroopa Kohus kinnitas mainitud komitoloogia kohtuasjas (302/87: Parlament vs. nõukogu (EKL 1988, lk 5615)). Samas keelab artikli 265 lõige 3 sõnaselgelt tegevusetuse vaidlustamise hagi soovitude ja arvamuste andmata jätmise juhtudel.

Artikli 265 teine lõik nimetab tähtaja, mille jooksul peab üleskutse saanud asjassepuutuv institutsioon oma seisukoha määratlema - kahe kuu jooksul üleskutse saamisest, samuti tähtaja seisukoha määratlemata jätmise puhul hagi esitamiseks, ent ei nimeta üleskutse enda esitamise lõpptähtaega. Euroopa Kohus on selgitanud, et üleskutse tuleb esitada mõistliku aja jooksul (kohtuasi 59/70: Madalmaade Kuningriik vs. komisjon (EKL 1971, lk 639)).

3. HAGI KAHJU HÜVITAMISEKS

Alus: ELTL artiklid 268 ja 340

Artikkel 268

Euroopa Liidu Kohtu pädevusse kuuluvad vaidlused, mis on seotud kahjude hüvitamisega artikli 340 teise ja kolmanda lõigu põhjal

Artikkel 340

Liidu lepinguliste kohustuste suhtes kehtib õigus, mida kohaldatakse vastava lepingu suhtes.

Lepinguvälise vastutuse korral heastab liit kõik oma institutsioonide või oma teenistujate poolt ülesannete täitmisel tekitatud kahjud vastavalt liikmesriikide seaduste ühiste üldprintsiipidele.

Erandina teisest lõikest heastab Euroopa Keskpank kõik Euroopa Keskpanga või selle teenistujate poolt ülesannete täitmisel tekitatud kahjud vastavalt liikmesriikide õiguse ühiste üldprintsiipidele.

Teenistujate isiklik vastutus liidu ees on reguleeritud nende personalieeskirjade või nende suhtes kohaldatavate teenistustingimuste sätetega

Hagi ese:

- Liidu vastutus ka lepinguvälise kahju eest;
- Rahalise kompensatsiooni saamine.

Pooled:• Hageja:

Hageja menetluses, kus tuvastati akti õigusvastasus või kahju kandnud isik.

Kahju kandnud isik.

• Kostja:

Liit oma institutsioonide või teenistujate poolt tekitatud kahju hüvitamiseks.

Kostja kohtuasjas, kus Euroopa Kohus tunnistas akti ebaseaduslikuks.

Vastuvõetavuse kriteeriumid:

- kahju tekkis õigusvastase käitumise (rikkumise) tagajärjel;
- rikuti EL õigust;
- põhjuslik seos;
- olulise kahju tekitamine;
- kvantitatiivselt kindlaks tehtav kahju;
- /• võib eelneada akti tühistamise menetlus./

Tagajärg:

- Liit peab kahju hüvitama;
- Teised kostjad peavad kahju hüvitama;
- Kohus jätab hagi rahuldamata.

Kui liidu institutsiooni ülesannete täitmisel tekitatakse füüsilisele või eraõiguslikule juriidilisele isikule materiaalne kahju, esitab füüsiline või eraõiguslik juriidiline isik hagi üldkohtusse.

Kas hagi kahju hüvitamiseks on alternatiiv hagile liidu institutsioonide aktide tühistamiseks?

Nendel hagidel on erinevad eesmärgid. Ehkki Euroopa Kohtu kohtuotsus liidu institutsiooni õigusakti tühistamise kohta võib olla eelduseks kahju hüvitamise hagi edukusele, ei otsusta Euroopa Kohus kahju hüvitamise hagimenetluses liidu õigusakti kehtivuse üle.

Hagi kahju hüvitamiseks on Euroopa Kohtu põhikirja artikli 46 alusel võimalik esitada **viie aasta** jooksul vastutuse aluseks olevast sündmusest. (Hagi liidu institutsioonide aktide tühistamiseks on aga ELTL artikli 263 neljanda lõigu alusel võimalik esitada kahe kuu jooksul ajast, mil aktiga rikuti isiku õigusi või isik oma õiguste rikkumisest teada sai või pidi teada saama.)

AKT

Kohtuasjas 4/69: Lütticke vs. komisjon (EKL 1971, lk 325) ja kohtuasjas 5/71: Zuckerfabrik Schoeppenstedt vs. nõukogu (EKL 1971, lk 975) selgitas Euroopa Kohus, et hagi kahju hüvitamiseks on iseseisev hagi. See tähendab, et väidetavalt hageja õigusi rikkunud akti ei pea Kohus enne kahju hüvitamise hagi esitamist olema tühistanud. Kahju on võimalik tekitada ka muul viisil, kui õigusaktiga.

OLULINE RIKKUMINE

Oluline rikkumine tähendab, et rikkumise tagajärjed on ilmsed ja tõsised (liidetud kohtuasi 83, 94/76, 4, 15 ja 40/77: Bayerische HNL Vermehrungsbetriebe GmbH ja Co KG vs. nõukogu ja komisjon (EKL 1978, lk 1209)). Rikkumise olulisus sõltub siiski rikutud normi selgusest, administratsiooni kaalutlusruumist, rikkumise vabandatavusest ja tahtlusest (kohtuasi C-352/98 P: Bergaderm jt vs. komisjon (EKL 2000, lk I-5291)).

Kas rikkumine peab olema õigusvastane?

Ka väär tõlgendamine võib olla rikkumine (liidetud kohtuasi 19, 20, 25 ja 30/69: Denise Richez-Parise jt vs. komisjon (EKL 1970, lk 325)).

PÕHJUSLIK SEOS

EL tegevuse ja tekkinud kahju vahel peab olema *katkematu* põhjuslik seos. S.t, et põhjuslik seos ei tohi olla katkenud liikmesriigi ega hageja tegevuse tõttu.

KAHJU

EL artikli 340 teise lõigu kohaselt heastab liit **kõik** oma institutsioonide või oma teenistujate poolt ülesannete täitmisel tekitatud kahjud. See tähendab siiski tõendatud ja kvantitatiivselt kindlaks tehtava kahju hüvitamist.

Euroopa Kohus on nõudnud ka mittevaralise kahju hüvitamist (*liidetud kohtuasi 5, 7 ja 13-24/66: Kampffmeyer vs. komisjon (EKL 1967, lk 245, 266-267), liidetud kohtuasi C-104/89 ja 37/90: Mulder (EKL 1992, lk I-3061)*).

Kohtuasjas Zuckerfabrik Schoeppenstedt sõnastas Kohus ka n.n **Schoeppenstedti valemi**, mille kohaselt vastutab liit üksnes siis, kui liit tekitas liidu õiguse vastase käitumisega füüsilisele või eraõiguslikule juriidilisele isikule **olulise** kahju.

Võimalik on, et EL õiguse rikkumisega tekitavad kahju füüsilisele või eraõiguslikule juriidilisele isikule nii EL kui liikmesriik mõlemad. Sellisel juhul tuleb kahju tuleb hüvitada koos.

4. TÖÖLEPINGUST TULENEV HAGI

Alus: ELTL artikkel 270

Artikkel 270

Euroopa Liidu Kohtu pädevusse kuuluvad liidu ning tema ametnike ja muude teenistujate vahelised vaidlused neis piirides ja neil tingimustel, mis on kindlaks määratud liidu ametnike personalieeskirjades või liidu muude teenistujate teenistustingimustes

Hagi ese: EL ametnike personalieeskirju või muude EL teenistujate teenistustingimusi rikkuva akti tühistamine ja kahju hüvitamine.

Pooled:• Hageja:

Liidu ametnik liidu personalieeskirjade reguleerimisalal.

Liidu muu teenistuja ning teenistuse taotleja liidu teenistustingimuste reguleerimisalal.

- Kostja: Institutsioon, kes andis liidu ametniku või muu teenistuja töösuhtest tulenevaid õigusi puudutava akti.

Vastuvõetavuse kriteeriumid:

Eelnevalt esitati kaebus akti välja andnud institutsioonile.

Tagajärg:

- akti tühistamine;
- akti tühistamine ja kahju hüvitamine (piiramatu);
- Kohus jätab hagi rahuldamata.

5. LEPINGULISTE KOHUSTUSTE RIKKUMISE HAGID

Alus: ELTL artiklid 258-260

Artikkel 258

Kui komisjon on arvamusel, et liikmesriik ei ole täitnud aluslepingutest tulenevat kohustust, esitab ta selle kohta oma põhjendatud arvamuse, olles andnud asjassepuutuvale riigile võimaluse esitada oma seisukoht.

Kui asjassepuutuv riik ei järgi esitatud arvamust komisjoni seatud tähtaja jooksul, võib komisjon anda asja Euroopa Liidu Kohtusse

Artikkel 259

Liikmesriik, kes on arvamusel, et teine liikmesriik ei ole täitnud aluslepingutest tulenevat kohustust, võib anda asja Euroopa Liidu Kohtusse.

Enne kui mõni liikmesriik esitab hagi teise liikmesriigi vastu seoses aluslepingutest tuleneva kohustuse väidetava rikkumisega, annab ta asja arutamiseks komisjonile.

Kui mõlemale asjassepuutuvale riigile on antud võimalus esitada nii suuliselt kui ka kirjalikult oma seisukoht ning märkused vastaspoole väidete kohta, esitab komisjon oma põhjendatud arvamuse.

Kui komisjon ei ole esitanud oma arvamust kolme kuu jooksul alates küsimuse tema kätte andmise ajast, siis sellise arvamuse puudumine ei takista asja andmist kohtusse.

Artikkel 260

1. Kui Euroopa Liidu Kohus leiab, et liikmesriik ei ole täitnud aluslepingutest tulenevat kohustust, siis nõutakse sellelt riigilt kohtu otsuse täitmiseks vajalike meetmete võtmist.

2. Kui komisjon on arvamusel, et asjassepuutuv liikmesriik ei ole võtnud vajalikke meetmeid kohtuotsuse täitmiseks, võib ta pärast seda, kui on andnud sellele riigile võimaluse esitada oma märkused, anda asja kohtusse. Seejuures näitab ta ära põhisumma või karistusmakse suuruse, mida ta peab asjaoludele vastavaks ja mille asjassepuutuv liikmesriik peab tasuma.

Kui kohus leiab, et asjassepuutuv liikmesriik ei ole tema otsust täitnud, võib ta sellele määrata põhisumma või trahvi.

See menetlus ei piira artikli 259 kohaldamist.

3. Kui komisjon esitab artikli 258 alusel hagi kohtusse põhjendusega, et asjassepuutuv liikmesriik ei ole täitnud seadusandliku menetluse kohaselt vastuvõetud direktiivi ülevõtmise meetmetest teatamise kohustust, võib ta juhul, kui peab seda sobivaks, näidata ära põhisumma või karistusmakse suuruse, mida ta peab asjaoludele vastavaks ja mille asjassepuutuv liikmesriik peab tasuma.

Kui kohus tuvastab rikkumise, võib ta asjassepuutuvale liikmesriigile määrata põhisumma või karistusmakse, mis ei ületa komisjoni määratud summat. Maksekohustus jõustub kohtuotsuses ettenähtud kuupäeval.

Tegemist on erinevate hagidega, mis esitatakse riigi poolt liidu õiguse rikkumise juhtudel: *esiteks* komisjoni hagi ELTL artiklite 258 või 259 alusel, *teiseks* liikmesriigi hagi ELTL artikli 259 alusel - **hagid rikkumise tuvastamiseks** ja *kolmandaks* komisjoni hagi ELTL artikli 260 alusel - **hagi Euroopa Kohtu kohtuotsuse täitmiseks**.⁴

⁴ Rikkumishagisid käsitletakse eraldi.

6. VAHEKOHTUKLAUSLIL PÕHINEV HAGI

Alus: ELTL artikkel 272

Artikkel 272

Euroopa Liidu Kohtu pädevusse kuulub otsuse tegemine liidu poolt või nimel sõlmitud era- või avalik-õiguslikus lepingus sisalduva vahekohtuklausli alusel

Hagi ese: Vaidluse lahendamiseks liidu poolt või nimel sõlmitud era- või avalik-õiguslikus liikmesriikidevahelises või kolmandaid riike hõlmavas lepingus oleva vahekohtuklausli alusel esitatav nõue.

Pooled:

- Hageja: Pool, kes on seotud mainitud lepinguga.
- Kostja: Lepinguteine pool.

Vastuvõetavuse kriteerium: Kehtiva vahekohtuklausli olemasolu.

Tagajärg: Jõustamisele kuuluv otsus.

7. ERIKOKKULEPPEL PÕHINEV HAGI

Alus: ELTL artikkel 273

Artikkel 273

Euroopa Kohtu pädevusse kuulub iga aluslepingute objekti käsitlev liikmesriikidevaheline vaidlus, kui see antakse Euroopa Kohtusse poolte erikokkuleppe alusel.

Hagi ese: ELTL objekti käsitleva vaidluse lahendamiseks esitatav nõue, mis antakse Euroopa Kohtu pädevusse erikokkuleppe alusel.

Pooled:

- Hageja: liikmesriik.
- Kostja: liikmesriik.

Vastuvõetavuse kriteeriumid:

- erikokkuleppe olemasolu;
- identses küsimuses ei ole tehtud eelotsust.

Tagajärg:

- Tagab liikmesriigile õiguse kohtule aluslepingute valdkonnas, mida oli vaja täpsustada erikokkuleppega.
- Sama, mis Kohtu eelotsustes ja otsustes otsuste hagide peale.

8. HAGID EUROOPA INVESTEERMISPANGA JA LIIKMESRIIKIDE KESKPANKADE KOHUSTUSTE TÄITMISE JA MEETMETE KOHTA

Alus: ELTL artikkel 271

Artikkel 271

Euroopa Liidu Kohtu pädevusse kuuluvad alljärgnevalt esitatud piirides vaidlused, mis käsitlevad:

- a) Euroopa Investeerimispanga põhikirjast tulenevate liikmesriikide kohustuste täitmist. Sellega seoses on panga direktorite nõukogul samad volitused, mis artikli 258 põhjal on komisjonil;
- b) Euroopa Investeerimispanga juhatajate nõukogu võetud meetmeid. Sellega seoses võib iga liikmesriik, komisjon või panga direktorite nõukogu algatada menetluse artiklis 263 ettenähtud tingimuste kohaselt;
- c) Euroopa Investeerimispanga direktorite nõukogu võetud meetmeid. Nimetatud meetmete vastu võivad kohtuasja algatada ainult liikmesriigid või komisjon kooskõlas artikli 263 tingimustega ning ainult sel põhjusel, et panga põhikirja artikli 19 lõigetega 2, 5, 6 ja 7 ettenähtud menetlust ei ole järgitud;
- d) aluslepingutest ja EKPS ja EKP põhikirjast tulenevate riikide keskpankade kohustuste täitmist. Sellega seoses on Euroopa Keskpanga nõukogul riikide keskpankade suhtes samad volitused, mis on komisjonil liikmesriikide suhtes artikli 258 järgi. Kui kohus leiab, et riigi keskpank ei ole täitnud aluslepingutest tulenevat kohustust, nõutakse pangalt kohtu otsuse täitmiseks vajalike meetmete võtmist.

Kirjandus

- A. Arnall, „Private Applicants and the Action for Annulment since Codorniu“ (2001) *Common Market Law Review* 38, 7-52
- A. Arnall, "When is an Act Not an Act" (2007) *European Law Review* 1, 1-2
- P. Craig, G. De Burca, *EU Law. Text, Cases and Materials*. Oxford University Press, 2008
- J. Erne, "Üksikisiku õiguste kaitse Euroopa Ühenduse institutsiooni akti või tegevusetuse vaidlustamise kaudu" (2005) *Juridica* 10, 682-692
- C. Koch, "Locus standi of Private Applicants under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy" (2005) *European Law Review* 4, 511-527
- J. Laffranque (Koost.), *Euroopa Kohtu lahendid. Euroopa Kohtu ja Euroopa ühenduste esimese astme kohtu tutvustus*. Tallinn: Juura, 2001
- N. Lavranos, „The Scope of the Exclusive Jurisdiction of the Court of Justice“ (2007) *European Law Review* 1, 83-94
- K. Lenaerts, D. Arts, I. Maselis, *Procedural law of the European Union*. London: Sweet and Maxwell, 2006
- S. Weatherill, P. Beaumont, *EU Law*. Penguin Books, 1999
- J. H. H. Weiler, M. Kocjan. *The Law of the European Union*. 2004/2005. Arvutivõrgus: <<http://www.jeanmonnetprogram.org/eu/Units/index.html>>

Kasutatud normatiivmaterjal

Euroopa Liidu leping. ELT 2008 C 115, lk 1

Euroopa Liidu toimimise leping. ELT 2008 C 115, lk 1

Kasutatud kohtupraktika**Euroopa Kohtu lahendid**

16/62 ja 17/62: Confédération nationale des producteurs de fruits et légumes *vs.* nõukogu, EKL 1962, lk 471.

25/62: Plaumann *vs.* komisjon, EKL 1963, lk 95.

106-107/63: Toepfer *vs.* komisjon, EKL 1965, lk 405.

5/71: Zuckerfabrik Schoepfenstedt *vs.* nõukogu, EKL 1971, lk 975.

T-585/93: Stichting Greenpeace Council (Greenpeace International) *vs.* komisjon, EKL 1995, lk II-2205.

4/69: Lütticke *vs.* komisjon, EKL 1971, lk 325.

41-44/70: International Fruit Company BV. *vs.* komisjon, EKL 1971, lk 411.

789-790/79: Calpak SpA. ja Società Emiliana Lavorazione Frutta SpA. *vs.* komisjon, EKL 1980, lk 1949.

C-298/89: Gibraltar *vs.* nõukogu, EKL 1993, lk I-3605.

C-309/89: Codorniu SA. *vs.* komisjon, EKL 1994, lk I-1853.

C-50/00: Unión de Pequeños Agricultores *vs.* nõukogu, EKL 2002, lk I-6677.

Üldkohtu lahendid

T-135/96: Unión de Pequeños Agricultores (UPEAME) *vs.* nõukogu, EKL 1998, lk II-2335.

T-177/01: Jégo-Quéré ja Cie SA *vs.* komisjon, EKL 2002, lk II-02365.

Kohtujuristi ettepanekud

Kohtujuristi Jacobs ettepanek kohtuasjas C-50/00: Unión de Pequeños Agricultores *vs.* nõukogu, EKL 1998, lk II-2335.

Kohtujuristi Jacobs ettepanek kohtuasjas C-263/02: komisjon *vs.* Jégo-Quéré, EKL 2002, lk II-02365.

KONSPEKT JÄTKUB!